

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

”Siinä on tulkilla työsarkaa!”

Viittomakielen tulkkien ja kuurojen maahanmuuttajien ajatuksia
tulkkauksilanteista

Suvi Sipronen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma 240 op
Arvioitavaksi jättämisaika toukokuu/2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Suvi Sipronen	Sivumäärä 42 ja 4 liitesivua
Työn nimi ”Siinä on tulkilla työsarkaa!” – Viittomakielen tulkkien ja kuurojen maahanmuuttajien ajatuksia tulkkaustilanteista.	
Ohjaava(t) opettaja(t) Liisa Halkosaari	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Viittomakieliset palvelut Aro Oy, Eetu Keski-Levijoki	
Tiivistelmä <p>Monikulttuuristuvassa Suomessa viittomakielen tulkin asiakkaina on yhä enemmän kuuroja maahanmuuttajia, joiden äidinkieli ei ole suomalainen viittomakieli. Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, miten sekä kuulevat suomalaisen viittomakielen tulkit että kuurot maahanmuuttajat kokevat tilanteiden sujuvan, kun he kohtaavat erilaisissa tulkkaustilanteissa. Aihetta on tutkittu tähän mennessä vasta vähän, ja maahanmuuttaja-asiakkaiden määrän kasvaessa työ on ajankohtainen ja alalle tarpeellinen.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä työssä käytin teemahaastatteluita ryhmissä. Haastateltavia oli yhteensä kuusi, kolme viittomakielen tulkkiä ja kolme kuuroa maahanmuuttajaa. Haastattelin tulkit ja maahanmuuttajakuurot omina erillisinä kolmen hengen ryhminään. Haastatteluista saamani vastaukset jaoin kahteen pääluokkaan: <i>tilanteeseen liittyviin haasteisiin</i> ja <i>tilannetta helpottaviin tekijöihin</i>. Jaoin aineiston vielä molempien pääluokkien alle neljään alaluokkaan: <i>kieleen liittyviin, kulttuuriin liittyviin, vastuualueisiin liittyviin</i> ja <i>muihin läsnä oleviin henkilöihin liittyviin</i> haasteisiin tai tilannetta helpottaviin tekijöihin.</p> <p>Pienestä aineistosta ei voi tehdä yleistyksiä. Tutkimus onkin luonteeltaan laadullinen, ja tulosten esittelyssä annan äänen haastattelemilleni tulkeille ja kuuroille maahanmuuttajille. Molemmat kertoivat yhteisten tulkkaustilanteiden sujuvan pääasiassa hyvin. Molemmissa ryhmissä nousi esiin eri viranomais- ja virastojen käyttämien termien vaikeaselkoisuus ja se, että kuuleva osapuoli ei osaa ottaa kuuron maahanmuuttaja-asiakkaansa taustaa huomioon. Kuurot maahanmuuttajat kertoivat toivovansa tulkeilta erinomaista viittomakielen hallintaa ja kykyä varioida kieltään. Tulkit taas toivoivat kuuroilta maahanmuuttaja-asiakkailta aktiivisuutta ja rohkeutta kysyä epäselviä asioita.</p> <p>Työn tilaajana toimi Viittomakieliset palvelut Aro Oy.</p>	
Asiasanat maahanmuuttajat, kuurot, vähemmistöt, tulkit, tulkkaus	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Bachelor's Degree in Sign Language Interpreting

ABSTRACT

Author Suvi Sipronen	Number of Pages 42 + 4
Title "Now there's some tough work for interpreters!" – Sign Language interpreters' and Deaf immigrants' thoughts of interpreting situations.	
Supervisor(s) Liisa Halkosaari	
Subscriber and/or Mentor Viittomakieliset palvelut Aro Oy, Eetu Keski-Levijoki	
Abstract <p>In increasingly multicultural Finland, the number of Deaf immigrants as users of Sign Language interpreting services will grow. These Deaf immigrants are not native in Finnish Sign Language. The goal of my study was to investigate, how both the hearing Finnish Sign Language interpreters and the Deaf immigrants feel the situations go along as they meet each other in various interpreted events.</p> <p>I used theme interviews in groups as the research method. The six interviewees consisted of three Sign Language interpreters and three Deaf immigrants. I interviewed the three interpreters and the three Deaf immigrants in their own separate groups. The answers received from the interviews I divided in two major categories: <i>the challenges of the situation</i> and <i>the factors that facilitate the situation</i>. Below the both two major categories I created four sub-categories: <i>language-related</i>, <i>culture-related</i>, <i>responsibility-related</i> and <i>the other people present-related</i> factors challenging or facilitating the situation.</p> <p>For the minor material, one cannot make generalizations. The study is qualitative, and in the presentation of the results I let the interpreters and the Deaf immigrants state their opinions. Both groups agreed that the interpreted situations go generally well. Nevertheless, both groups emphasized the difficulties regarding concepts and terms that various agencies and authorities use. The interviewees in both groups said the hearing participant does not know how to take into account their client's backgrounds' if he or she is a Deaf immigrant. The Deaf immigrants wished from the interpreters for excellent Sign Language skills and the ability to adapt the language. The Sign Language interpreters hoped the Deaf immigrants to be more active and have more courage to ask if something is unclear.</p> <p>The thesis was commissioned by Viittomakieliset palvelut Aro Oy.</p>	
Keywords immigrants, Deaf, minorities, interpreters, interpreting	

SISÄLLYS

MIKSI MAAHANMUUTTAJAKUUROT?	5
1 MAAHANMUUTTO	7
1.1 Käytetyistä käsitteistä	7
1.2 Suomeen tulo	9
1.3 Kotoutuminen	11
1.4 Kuurona maahanmuuttajana Suomessa	13
2 TULKKIKOULUTUS	15
2.1 Viittomakielen tulkkikoulutus Suomessa	16
2.2 Kansainvälistymisen tarve	18
3 TUTKIMUS	19
3.1 Tutkimusmenetelmät	20
3.2 Aineiston keruu ja luokittelu	23
4 TUTKIMUSTULOKSET	26
4.1 Tulkkien ajatuksia	26
4.2 Maahanmuuttajakuurojen ajatuksia	30
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	33
5.1 Tutkimuksen luotettavuus	34
5.2 Pohdintaa tuloksista	38
5.3 Jatkotutkimusehdotuksia	40
5.4 Lopuksi	41
LÄHTEET	43
LIITTEET	46
Liite 1. Kuvauslupakaavake tulkeille	46
Liite 2. Kuvauslupakaavake kuuroille maahanmuuttajille	47
Liite 3. Tulkkien haastattelussa käytetty miellekartta	48
Liite 4. Maahanmuuttajakuurojen haastattelukysymykset	49

MIKSI MAAHANMUUTTAJAKUUROT?

Maahanmuutto ja maahanmuuttajat ovat olleet keskustelun aiheina viimeisen parin vuoden aikana niin Suomessa kuin maailmallakin. Aihe näkyy eri medioissa, ja arkipäivän keskustelun lisäksi se on noussut myös politiikkaan entistä näkyvämmiin. Opinnäytetyössäni päätin käsitellä ajankohtaista aihetta viittomakielialan näkökulmasta, sillä olin kiinnostunut ajatuksesta vähemmistöistä vähemmistön sisällä.

Tilaaajana työlleni toimii Viittomakieliset palvelut Aro Oy (jatkossa VIPARO), joka on vuonna 2006 perustettu viittomakielen tulkkaus- ja käännöspalveluita tarjoava yritys. Pyynnöstä yritys tarjoaa myös kielentarkistusta, kieleen liittyvää konsultointia ja viittomakielen opetusta. Yritys työllistää tällä hetkellä yli 30 tulkkiä, joista osa on osa-aikaisia. Erikoisuutena Suomessa VIPAROna on työntekijöinä myös kuuroja viittomakielisiä tulkkeja. Perustamisensa jälkeen yritys on laajentunut pääkaupunkiseudun ulkopuolelle ympäri Suomea. VIPARO tukee työntekijöidensä ammatillista kehittymistä muun muassa tarjoamalla mahdollisuudet palkalliseen kouluttautumiseen ja työnohjaukseen. Lisäksi tulkeilla on mahdollisuus toivoa tietynlaisia tulkkauskeikkoja, mikäli heillä on halukkuutta erikoistua jonkin tietyn osa-alueen tulkkaukseen. (Gaudio, Innala & Niemelä 2011.)

Maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten määrä Suomessa on kasvussa (Tilastokeskus 2012). Loogisesti päätellen voidaan olettaa myös kuurojen maahanmuuttajien määrän kasvavan. Laadukkaan tulkkauksen ja yhtäläisten osallistumismahdollisuuksien takaamiseksi alallamme onkin hyvä varautua ja valmistautua tähän kasvavaan asiakasryhmään ja sen tarpeisiin. Opinnäytetyöni toimii pienenä katsauksena nykytilanteeseen.

Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (HUMAK) ja Diakonia-ammattikorkeakoulussa (Diak) on tehty muutamia opinnäytetöitä maahanmuuttajakuuroihin liittyen. Viimeisimmät ovat vuoden 2011 keväältä. Kiiskan ja Turusen (2011) toiminnallisessa opinnäytteessä tuotettiin itseopiskelumateriaalia

tulkeille, ja Vauhkosen (2011) työssä tutkittiin maahanmuuttajakuurojen ja tulk-kivälityksen suhdetta.

Yliopistopuolelta opinnäytteitä on olemassa niin ikään niukasti. Laineen (2006) Pro gradu -tutkielma keskittyy maahanmuuttajakuurojen kotoutumisen tutkimiseen. Mirkka Kipolta (2010) on valmistunut maahanmuuttajakuurojen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa tarkasteleva Pro gradu -tutkimus. Kipon tutkielma toimi työssäni paitsi asia- myös idealähteenä. Melko tuoreena ja työhöni läheisesti liittyvänä tutkielmana se auttoi aiheeni hahmottamisessa. Kokonaisuudessaan aihetta ei ole Suomessa tutkittu kovinkaan paljoa.

Työni tavoitteena on teemaryhmähaastatteluiden avulla selvittää, miten sekä kuurot maahanmuuttaja-asiakkaat että kuulevat suomalaisen viittomakielen tulkit kokevat tulkkauksilanteiden sujuvan ja asioiden hoituvan, kun he kohtaavat erilaisissa tulkkauksilanteissa. Tavalliset ”rivitulkit”, jollainen itsekin tulen olemaan, työskentelevät tulevaisuudessa todennäköisesti enenevässä määrin maahanmuuttajakuurojen kanssa. Siksi halusin tehdä opinnäytetyön maahanmuuttajakuuroihin liittyen.

1 MAAHANMUUTTO

Rädyn (2002, 42-43) mukaan kulttuuriin kuuluvat paitsi taiteet ja kirjallisuus, myös arkipäiväiset käyttäytymistavat. Ihminen ei ole syntyjään tietyn kulttuurin edustaja, vaan hän kasvaa ja hänet kasvatetaan kulttuuriin. Kulttuuri määrittää pitkälti sen, mihin ihminen uskoo, mitä hän pitää oikeana ja vääränä sekä miten hän kokee maailman. Eri kulttuureissa on omia käsityksiä siitä, mikä on kohteliasta käytöstä ja vaikkapa siitä, mikä merkitys sukulaisilla on yksilön elämässä. (Räty 2002, 42-43.) Oman kulttuurinsa piirteitä ei välttämättä tulekaan ajatella silloin, kun on tekemisissä vain samasta kulttuuritaustasta lähtöisin olevien ihmisten kanssa.

Seuraavassa alaluvussa määrittelen käyttämäni käsitteet. Alaluvuissa tarkastelen maahanmuuttoa sekä yleisellä tasolla että kuurojen maahanmuuttajien tilanteen erityispiirteisiin keskittyen. Kuurot maahanmuuttajat kuuluvat samojen palveluiden piiriin kuulevien maahanmuuttajien kanssa. Tästä syystä käsittelen ryhmiä samassa alaluvussa. Alaluvuissa käsittelen myös kulttuuria yleensä ja paneudun kuurojen kulttuuriin niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin.

1.1 Käytetyistä käsitteistä

Arkisessa kielenkäytössä termit menevät usein sekaisin, ja esimerkiksi maahanmuuttaja ja pakolainen saatetaan rinnastaa synonyymeiksi. Sekavuuden välttämiseksi kerron tässä alaluvussa, mitä käsitteitä tässä työssä käytän ja mitä niillä tarkoitan.

Suomessa *ulkomaalainen* on henkilö, joka on jonkin muun maan, mutta ei Suomen kansalainen (Maahanmuuttovirasto 2012). Maahanmuuttoviraston (2012) määritelmän mukaan *maahanmuuttaja* ja *maastamuuttaja* on henkilö, joka muuttaa maasta toiseen. Viraston mukaan termi on yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perustein maahan muuttavia henkilöitä. Virasto ei kuitenkaan

määrittele tietopankissaan sitä, kuinka pitkään ihmistä kutsutaan maahanmuuttajaksi.

Pakolainen tarkoittaa henkilöä, joka on joutunut lähtemään kotimaastaan esimerkiksi sodan, nälänhädän tai luonnonkatastrofin vuoksi. Pakolaisia on kolmenlaisia: *kiintiöpakolaisia* ja *turvapaikanhakijoita*, sekä *perheenyhdistämisohjelman kautta tulevia pakolaisia*. Turvapaikanhakijan on ensin anottava turvapaikkaa, ja mikäli hänen anomuksensa hyväksytään, tulee hänestä pakolainen. (Räty 2002, 11-18.)

Rädyn (2002, 13) mukaan maahanmuuttajilla tarkoitetaan ulkomaalaisia, jotka pysyvästi asuvat Suomessa. Sanaa *siirtolainen* käytetään monesti synonyyminä maahanmuuttajalle (Maahanmuuttovirasto 2012), mutta tässä työssä käytän termiä maahanmuuttaja. Tällä hetkellä kaikista Suomen kansalaisista käytetään taustoista riippumatta nimitystä *suomalainen*, joten ollakseen virallisen määritelmän mukaan suomalainen ei ihmisen ole tarvinnut syntyä Suomessa (Räty 2002, 13).

Opinnäytetyössäni käytän sanaa *maahanmuuttaja* viitatakseni ihmisiin, jotka ovat muuttaneet tänne muista maista ja asuvat pysyvästi Suomessa. Suomen kansalaisuudella tai Suomessa vietetyllä ajalla ei tässä tutkimuksessa ole merkitystä. Pitkään Suomessa asunut, ulkomailla syntynyt henkilö voi hyvin vahvasti määritellä itsensä suomalaiseksi, mihin hänellä on täysi oikeus. En opinnäytetyössäni pohdi syvällisesti suomalaisuutta käsitteenä, koska mielestäni se ei ole tässä työssä oleellista. Tutkimuksen teossa en haastatellut suomalaissyntyisiä tai -taustaisia maahanmuuttajia tai paluumuuttajia. Muutoin en eritellyt sitä, mistä syystä tutkimuksessa mukana olleet maahanmuuttajakuurot olivat tänne tulleet. En siis etsinyt haastateltaviksi erityisesti esimerkiksi pakolaisia tai tänne opiskelujen vuoksi muuttaneita kuuroja.

Suomeen muuttaessaan maahanmuuttajalla on edessään kotoutumisprosessi. Suomen valtion säädöstietopankin (2011a) mukaan *kotoutumisella* tarkoitetaan prosessia, jossa maahanmuuttaja saa suomalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja käyttöönsä, saaden samalla mahdollisuuden oman kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämiseen.

1.2 Suomeen tulo

Suomi oli pitkään maa, josta muutettiin pois. Paremman toimeentulon perässä muutettiin erityisesti Amerikkaan, Australiaan, Ruotsiin ja muualle Eurooppaan. 1990-luvulla Suomeen alkoi olla enemmän tulijoita kuin poismuuttavia, mutta toden teolla maahanmuutto lisääntyi vasta 2000-luvulla. Vuosina 2007-2009 Suomen väestömäärä lisääntyi jo enemmän maahanmuuton kuin syntyvyyden seurauksena. (Rapo 2011.) Suomeen tullaan niin avioliiton, työn, koulutuksen kuin turvapaikan perässä (Räty 2002, 9). Maahanmuuttajat eivät olekaan suuri homogeeninen massa, kuten kaikki suomalaiset, kaikki punatukkaiset tai kaikki miehet eivät ole keskenään samanlaisia.

Suomi on mukana erilaisissa kansainvälisissä sopimuksissa, jotka antavat ihmisille oikeuden liikkua ja muuttaa maasta toiseen. Pohjoismaisen vapaan liikkuvuuden sopimuksen mukaisesti Pohjoismaiden, myös Suomen, kansalaiset saavat vapaasti muuttaa Pohjoismaasta toiseen. Euroopan unionin alueella EU-maiden kansalaiset voivat vapaasti liikkua työn perässä. Sopimuksen mukaan EU-maasta tuleva henkilö saa asua toisessa EU-maassa kolmen kuukauden ajan etsimässä työtä. Lisäksi Suomi on mukana YK:n pakolaissopimuksessa, jossa kielletään alueella laillisesti oleskelevien pakolaisten karkottaminen alueelle, jossa hän voisi joutua vainotuksi. Jos henkilö on tulossa Suomeen muutoin kuin näiden sopimusten alueelta, pitää hänellä olla oleskelulupa esimerkiksi avioliiton, työn tai opiskelupaikan perusteella. (Räty 2002 , 30-35.)

Maahanmuuttajien ja ulkomaalaisten määrästä Suomessa esitetään eri yhteyksissä toisistaan paljonkin poikkeavia lukemia. Tämä johtuu siitä, että määrää arvioidaan ja tilastoidaan erikseen muun muassa äidinkielen, syntymämaan ja kansalaisuuden mukaan. Seuraavia lukuja on esitetty: Vuoden 2009 lopulla Suomessa oli noin 190 000 henkilöä, jotka olivat syntyneet ulkomailla ja käyttivät äidinkielenään jotain muuta kuin suomea tai ruotsia. (Rapo 2011.) Viime vuosina muista maista Suomeen on muuttanut vuosittain 25 000-29 000 henkeä (Miettinen 2011). Tilastoissa ovat mukana myös henkilöt, jotka esimerkiksi ovat syntyneet ulkomailla suomalaiseen perheeseen, joten kaikki maahanmuuttajat eivät ole yksiselitteisesti ulkomaalaisia (Rapo 2011).

Kuurojen maahanmuuttajien määrää ei ole Suomessa tilastoitu erikseen. Viimeisin käsiin saamani määräarvio on vuodelta 2008. Tuolloin Kuurojen Liiton kuntoutussihteerin asiakasrekisterissä oli noin 120 kuuroa maahanmuuttajaa 20 eri maasta, joista valtaosa oli Venäjältä tulleita (Jokinen 2008). Tilanne lienee muuttunut ainakin hiukan vuodesta 2008, mutta kuntoutussihteerin asiakasrekisteriä voi pitää suuntaa antavana tilastona maahanmuuttajakuurojen määrästä Suomessa. Asiakasrekisterin henkilöistä osa on tosin asunut Suomessa jo niin pitkään, etteivät he enää koe olevansa maahanmuuttajia (Jokinen 2008).

Suomen kansalaisuutta ulkomaalainen voi hakea, jos hän on naimisissa suomalaisen kanssa tai täyttänyt 18, hän on asunut Suomessa vakituisesti viisi vuotta nuhteettomasti ja hänen sekä hänen perheensä toimeentulo on turvattu. Lisäksi hänen on osoitettava suullinen ja kirjallinen kielitaitonsa riittävällä tasolla joko suomeksi tai ruotsiksi. Kansalaisuushakemuksen käsittelee ulkomaalaisvirasto. Läheskään kaikki maahanmuuttajat eivät kuitenkaan vähimmäisajan jälkeen hae Suomen kansalaisuutta. (Räty 2002, 13-14.)

Honkalampi-säätiön Marjo Takkisen mukaan kuurolla maahanmuuttajalla on kielen oppimisen suhteen edessään kuulevaa suurempi urakka, sillä hänellä on opittavanaan kaksi uutta kieltä ja kulttuuria: kirjoitettu suomi ja suomalaisten kulttuuri sekä suomalainen viittomakieli ja suomalaisten viittomakielisten kulttuuri (Hannola & Ala-Sippola 2010, 13). Kuurojen Liitto on ottanut asiaan kantaa esityksessään kansalaisuuslain muuttamisesta eduskunnalle. Esityksen mukaan kuuron maahanmuuttajan kohdalla Suomen kansalaisuuden saamiseksi pitäisi riittää, että maahanmuuttajalla on riittävät taidot joko kirjoitetusta suomesta tai ruotsista, tai vaihtoehtoisesti riittävä osaamistaso suomalaisessa tai suomenruotsalaisessa viittomakielessä. Syntyperäiset suomalaiskuurot osallistuvat monesti yhteiskunnan toimintaan tulkkauspalvelun välityksellä. Osatessaan suomalaista viittomakieltä riittävällä tasolla myös maahanmuuttajakuuroilla on Kuurojen Liiton mukaan mahdollisuus samaan. (Jokinen 2010a.)

1.3 Kotoutuminen

Suomeen tultuaan kuurolla maahanmuuttajalla on muiden maahanmuuttajien tavoin edessään kotoutumisprosessi. Uuteen maahan kotoutuminen riippuu paljon uudesta ympäristöstä ja siitä, miten se ottaa tulijat vastaan. Erilaisista syistä yksilö saattaa *separoitua* eli eristäytyä ja jättää valtakielen ja uuden kulttuurin opetteluun sikseen. Tällöin henkilö pitää kiinni vain omasta kielestään ja kulttuuristaan. Ympäröivän yhteiskunnan asenteidenkin vuoksi esimerkiksi työnsaanti ja sen avulla kotoutuminen voi olla haastavaa. *Marginalisoituminen* eli kahden kulttuurin välimaastoon jääminen taas uhkaa erityisesti maahanmuuttajien lapsia, jotka eivät välttämättä omaksu kumpaakaan kulttuuria kunnolla; eivät vanhempiensa kulttuuria, mutta eivät myöskään suomalaista.

Integraatiota pidetään onnistuneena kotoutumisena. Siinä maahanmuuttaja säilyttää sekä oman kielensä ja kulttuurinsa että sopeutuu uuden kotimaansa yhteiskuntaan. (Räty 2002, 126-127.) Suomessa pyritään virallisesti integroimaan maahanmuuttajat, oman kulttuurin ja kielen vaalimista varten esimerkiksi kotoutumiskoulutukseen voi sisältyä tulijan äidinkielen opintoja (Valtion säädöstietopankki 2011a).

Osa Suomen toimista on kuitenkin Rädyn (2002,126) mukaan pikemminkin *assimiloivia*, eli ne pyrkivät sulauttamaan maahanmuuttajat mahdollisimman nopeasti Suomalaiseen valtaväestöön ja häivyttämään maahanmuuttajien omat kielet ja kulttuuripiirteet. Maahanmuuttajat pyritään esimerkiksi mahdollisimman nopeasti siirtämään valtaväestön käyttämien palveluiden piiriin ja maahanmuuttajien lapsilla ei ole välttämättä päiväkodissa mahdollisuutta oman kielen opetukseen (Räty 2002, 126).

Erityispedagogiikan puolella on alettu käyttää käsitettä *inkluusio* integraation sijaan sitä mukaa, kun erityiskouluista on siirrytty hiljalleen kohti kaikenlaisille oppilaille yhteisiä kouluja (Lakkala 2008, 46). Tämä tarkoittaa, että niin kutsutut erityisoppilaat, esimerkiksi eriasteisesti vammaiset, pyritään tuomaan ”tavallisiin” kouluihin yleisopetuksen piiriin. Inklusiossa pyritään sosiaaliseen ja kognitiiviseen oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon opetuksessa. Ihmisten erilai-

suus on opetuksen luonnollinen lähtökohta, ja oppilaiden valmiudet otetaan huomioon jo opetusta suunniteltaessa (Lakkala 2008, 46-50). Kokkolan (2003, 5) mukaan opetuksessa inkluusio eroaa integraatiosta myös siinä, että inkluusiassa oppilas on alusta asti mukana yleisopetuksessa. Maahanmuutossa ja maahanmuuttajakuuroilla inkluusioon pyrkivä kotouttaminen voisikin tarkoittaa esimerkiksi kielellisten ja kulttuuristen erityispiirteiden ja -tarpeiden huomioimista alusta alkaen, maahanmuuttajakuuroa itseään kuunnellen.

Vuoden 2011 syyskuusta astui voimaan kotouttamislaki, joka säätää muun muassa maahanmuuttajille tarjottavasta koulutuksesta (Valtion säädöstietopankki 2011a). Edellinen laki oli vuodelta 1999 (Valtion säädöstietopankki 2011c). Kotouttamislain piiriin kuuluvat ne maahanmuuttajat, joilla on voimassa oleva oleskelulupa Suomessa (Valtion säädöstietopankki 2011a). Kotouttaminen käynnistetään maahanmuuttajalle tehtävällä alkukartoituksella hänen tilanteestaan selvittämällä, millaista kotouttamista hän tarvitsee. Kartoituksen jälkeen maahanmuuttajalle tehdään kotoutumissuunnitelma, mikäli sellaiselle nähdään tarvetta. Periaatteena on, että kotoutumissuunnitelma räätälöidään kunkin yksilön tarpeita vastaavaksi. (Valtion säädöstietopankki 2011a.) Kuuron maahanmuuttajan kohdalla tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen oppimistarpeen huomioimista (Jokinen 2010b).

Vuonna 2010 aloitetun Osallisena Suomessa -hankkeen tarkoituksena on kehittää maahanmuuttajien kotoutumista ja siihen liittyviä palveluita. Hankkeessa ovat mukana sisäasiainministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Suomen Kulttuurirahasto, Svenska kulturfonden sekä Suomen Kuntaliitto. Hanke jatkuu kesän 2013 loppuun, ja siinä kokeillaan erilaisia tapoja kotoutumisen ja koulutuksen järjestämiseksi maahanmuuttajille. Kotoutumispolkuja hankkeessa on kolme: yksi työelämään hakeutuville, toinen erityistä tukea tarvitseville ja kolmas lapsille ja nuorille. (Pöyhönen & Tarnanen & Vehviläinen, & Virtanen & Pihlaja 2010, 7.)

Kuuroja maahanmuuttajia hankkeen kirjallisessa kehittämissuunnitelmassa ei erikseen mainita. Kotoutumissuunnitelmaa voi siis olla laatimassa henkilö, joka ei ymmärrä kuuron maahanmuuttajan erityistarpeita. (Jokinen 2010b.) Honkalampi-säätiön Marjo Takkinen pitää harmillisena sitä, että kuuro maahanmuutta-

ja saattaa joutua suomen kielen kurssille liian aikaisin, ennen suomalaisen viittomakielen oppimista (Hannola & Ala-Sippola 2010, 13). Kuurojen Liitto on ottanut osaltaan asiaan kantaa lausunnossaan eduskunnalle. Liiton mukaan kuuron maahanmuuttajan on tärkeä osata kirjoitettua suomea tai ruotsia, mutta kotoutumissuunnitelmaan olisi aina sisällytettävä myös suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen opetusta (Jokinen 2010b).

Suomessa on kuuroja maahanmuuttajia, jotka eivät osaa suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä, ja joilla kuitenkin on tulkkau palvelupäätös (Hannola & Ala-Sippola 2010, 13). Tulkkau palvelua on tällä hetkellä saatavilla vain suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä, sillä suomalaiseen viittomakielentulkin koulutusohjelmaan ei lukeudu muita viittomakielisiä (Jokinen 2010b). Suomalaiset kuurot voivat hoitaa itsenäisesti asioitaan ja olla yhteiskunnan toiminnassa tasa-arvoisesti mukana pitkälti tulkkau palvelun ansiosta. Kotoutumista ajatellen myös kuuroilla maahanmuuttajilla tulisi olla sama mahdollisuus, mutta yhteisen kielen puuttuessa tulkkauksesta on vaikea hyötyä. Kuurojen Liitto katsoo, että kuuroille maahanmuuttajille tulisi järjestää viittomakielistä kotoutumiskoulutusta ja tulkkausta myös muilla viittomakielillä (Jokinen 2010b).

1.4 Kuurona maahanmuuttajana Suomessa

Perinteisesti kuurous on määritelty vammaksi. Lääketieteellisestä näkökulmasta kuurous on poikkeama, josta tulee pyrkiä eroon erilaisin kuulolaittein. Monet kuurot vierastavat tätä lähestymistapaa kuurouteen, sillä he eivät koe olevansa vammaisryhmä vaan kieli- ja kulttuurivähemmistö. (Jokinen 2000, 89.) Aikojen saatossa kuurojen yhteisöillä ympäri maailmaa on ollut yhteneväisiä kokemuksia muun muassa kuulevien valtakulttuuriin pakkosulauttamisesta (Salmi & Laakso 2005, 442). Tästäkin syystä kuurojen yhteisö on melko kansainvälinen, eikä Kuurojen Liiton Viittomakieliyksikön päällikkö Pirkko Selin-Grönlundin mukaan valtioiden rajoilla ole kuuroille niin suurta merkitystä kuin kuuleville (Hannola & Ala-Sippola 2010, 12-14).

Kaikesta kansainvälisyydestään huolimatta eri maiden ja maanosien kuurojen yhteisöillä on omia kulttuurejaan ja tapojaan. Honkalampi-säätiön Marjo Takisen mukaan suomalaisten viittomakielisten tavat voivat erota maahanmuuttajakuuron synnyinmaan tavoista paljonkin, erityisesti jos maahanmuuttaja tulee kovin kaukaa (Hannola & Ala-Sippola 2010, 13).

Kansainvälistä viittomakieltä, jota kaikki kuurot käyttäisivät ja ymmärtäisivät, ei ole olemassa. On kuitenkin olemassa *kansainvälistä viittomista*, jota voidaan pitää eräänlaisena kommunikaatiomuotona, mutta ei varsinaisena kielenä. Ensinnäkin kansainvälisen viittomisen kiinteä viittomavaranto on melko suppea kansallisiin viittomakielisiin verrattuna, minkä lisäksi kukaan ei käytä sitä äidinkielenään. Paljon kansainvälisissä piireissä toimivat kuurot voivat käyttää kansainvälistä viittomista runsaasti ja olla hyvinkin taitavia sen käytössä, mutta edes he eivät käytä sitä koko aikaa. (Moody 2008, 26-27.) Kansainvälistä viittomista käytetään tilanteissa, joissa kahdella tai useammalla viittomakieltä käyttävällä henkilöllä ei ole yhteistä kieltä. Näin ollen siihen on mahdollista törmätä myös kotimaassa esimerkiksi maahanmuuttajakuurojen parissa. Kansainvälisessä viittomisessa yleensä käytetään oman viittomakielen elementtejä, joten kansainvälinenkin viittominen on hyvin varioivaa aina käyttäjänsä mukaan (Supalla, Clark, Neumann Solow, Muller de Quadros 2010, 212).

Mirkka Kipon (2010, 39-40) Pro graduaan varten haastattelemat yhdeksän kuuroa maahanmuuttajaa toivat esiin kokemuksiaan siitä, että suomalaisten kuurojen kanssa ystäväystyminen onnistuu kunnolla vasta suomalaisen viittomakielen oppimisen myötä. Heidän mukaansa kansainvälisellä viittomisella kommunikointiin väsyttään nopeasti, ja siksi suomalaisen viittomakielen osaaminen on avainasemassa (Kippo 2010, 39-40).

Tällä hetkellä kuurolla maahanmuuttajalla on mahdollisuus tutustua suomalaiseen kuurojen yhteisöön ja viittomakieleen tehokkaasti Kuurojen kansanopistossa. Kuurojen kansanopisto aloitti toimintansa marraskuussa 1987 Valkeassa talossa, Helsingissä (Salmi 2005, 360). Opisto tarjoaa eripituisia koulutuslinjoja ja kursseja niin viittomakielisille kuin kuulevillekin opiskelijoille. Aluksi maahanmuuttajakuurot olivat integroituina muilla opiston koulutuslinjoilla, mutta vuonna 2008 maahanmuuttajille perustettiin oma koulutuslinjansa. Tähän mennessä

opistolla on opiskellut noin 40 kuuroa maahanmuuttajaa. (Maija Koivisto: henkilökohtainen tiedonanto 23.9.2011.) Opiskelijoiden taustat ovat hyvin vaihtelevia, ja heitä riittää täysin kielettömistä korkeakoulutettuihin. Linjan tarkoituksena on opettaa suomalaista viittomakieltä sekä kirjoitettua suomea kuuroille maahanmuuttajille. Tavoitteena on, että opiskelijoiden kielitaito riittää arjessa pärjäämiseen ja tulkin välityksellä asiointiin (Hannola 2010, 15).

Tulkkaus päätöksen saamiseksi riittää, että Suomessa asuvalla kuurolla maahanmuuttajalla on kuuroudestaan lääkärin todistus. Koulutukseen sisältyykin tutustumista erilaisten viittomakielisten tapahtumien lisäksi tulkkauspalveluun. Opinnoissa harjoitellaan sekä tulkin tilaamiseen liittyviä asioita että tulkin käyttöä, sillä tulkkauspalvelu ei monessakaan maassa ole itsestäänselvyys. Tulkin roolin ymmärtäminen ja tämän erottaminen avustajasta tai viranomaisesta voi vaatia osalta opiskelijoista aikaa. Alussa tulkkaustilanteissa maahanmuuttajakuuroilla onkin usein mukanaan esimerkiksi suomalainen kuuro tukihenkilö tai kaveri, joka voi tarvittaessa opastaa tulkin käytössä tai muutoin auttaa tilanteen sujumista. (Maija Koivisto: henkilökohtainen tiedonanto 23.9.2011.)

Saatuja lukuja vertailemalla voi päätellä, vain osa Suomeen muuttavista ulkomaalaisista kuuroista käy Kuurojen kansanopiston maahanmuuttajalinjan. Kuurojen Liiton kuntoutussihteerin asiakkaina kuuroja maahanmuuttajia oli Suomessa vuonna 2008 noin 120 (Jokinen 2008), ja Maija Koiviston henkilökohtaisen tiedonannon (2011) mukaan kansanopiston maahanmuuttajalinjalla on opiskellut noin 40 henkeä. Läheskään kaikki viittomakielen tulkkia käyttävät maahanmuuttajakuurot eivät siis ole käyneet kansanopistoa.

2 TULKKIKOULUTUS

Viittomakielentulkiksi voi opiskella Suomessa Humanistisessa ammattikorkeakoulussa Helsingin ja Kuopion kampuksilla sekä Diakonia-ammattikorkeakoulussa Turussa. Viittomakielentulkkina toimimisen edellytykse-

nä on tulkkirekisterikokeen läpäisy hyväksytysti, toisin kuin puhuttujen kielten tulkkauksessa, joissa ei vastaavaa järjestelmää ole. (Salmi & Martikainen 2011, 5-9.) Seuraavissa alaluvuissa käsitellen viittomakielentulkkien koulutusta Suomessa tällä hetkellä ja kansainvälistymisen tarvetta muuttuvassa maailmassa.

2.1 Viittomakielen tulkkikoulutus Suomessa

Viittomakielen tulkkien koulutus Suomessa on koko historiansa ajan vähitellen pidentynyt lyhyistä viikonloppukursseista nelivuotiseksi ammattikorkeakoulututkinnoksi (Salmi & Laakso 2005, 280-284). Tulkkikoulutukseen hakeutuvilta kuulevilta opiskelijoilta ei edellytetä suomalaisen viittomakielen hallintaa, sillä kielen opetus lähtee alkeista (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2011, 109). Vuodesta 2009 lähtien tulkeilla on ollut mahdollisuus opiskella itselleen myös ylemmän tason ammattikorkeakoulututkinto sekä eurooppalainen maisterintutkinto EU-MASLI –koulutusohjelmassa (Eumasli 2011). Korkean asteen koulutusta vaativaksi palkkatyöksi muuttanutta viittomakielentulkin ammattia ei enää nähdäkään vapaaehtoistyönä, jossa tulkkina toimiva uhrautuu auttamaan sukulaisia tai tuttuaan (Salmi & Laakso 2005, 275-286).

Ammattikorkeakoulutasoinen viittomakielen tulkkikoulutus koostuu pääasiassa ammattikielten opinnoista, jotka ovat suomi ja suomalainen viittomakieli, tulkkausprosessin hallinnasta sekä ammattietiikasta. Opintoihin kuuluu myös oleellisena osana sekä kuurojen että kuulevien suomalaisten kulttuureihin perehtyminen. Kansainvälistä viittomista käsitellään pienenä osa-alueena yhdessä suomalaisen viittomakielen opintojaksossa (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2011, 112), joten siihen panostaminen on pääasiassa opiskelijan oman suuntautumisen ja kiinnostuksen varassa. Myöskään maahanmuuttajakuuroihin asiakasryhmänä ei voi suuntautua.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa vuonna 2011 voimaan tulleen uuden opetussuunnitelman myötä opiskelijat voivat suuntautua joko kielten väliseen tai kielen sisäiseen tulkkaukseen ja pedagogiikkaan (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2012). Humanistisessa ammattikorkeakoulussa opiskelijat voivat suuntautua kääntämiseen, tulkkaukseen, viittomakommunikaation opetukseen, kuurosokei-

den ja kuuroutuneiden asiakasryhmiin tai kansainvälisyyteen (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2011, 102-104). Kansainvälinen suuntautumisvaihtoehto räätälöidään aina opiskelijakohtaisesti, mutta yleensä siihen liittyy joko vaihtotai harjoittelujakso ulkomailla. Tähän mennessä melko harva opiskelija on päätenyt valitsemaan kansainvälisen suuntautumisen opinnoissaan (Mikkola 2011).

Koulutuksessa perehdytään suomalaisten kuulevien sekä suomalaisten kuurojen kulttuuriin. Maahanmuuttajakuurojen kulttuureihin tutustuminen on joko opiskelijan oman aktiivisuuden tai myöhemmin työelämässä kertyvän kokemuksen varassa. Jokaisen maan omiin viittomakielisten kulttuureihin perehtyminen syvällisesti ei välttämättä ole mahdollista tai mielekästäkään. Tietoisuus omasta kulttuurista ja maahanmuuttajien yleisestä tilanteesta kotoutumiskoulutuksineen auttaa kuitenkin yhteistyötä (Räty 2002, 210).

Täysin uuden kielen ja kulttuurin oppimisen lisäksi viittomakielen tulkkiopiskelijoiden tulee neljän vuoden koulutuksensa aikana oppia tulkkausprosessi. Jo sinällään näiden taitojen oppiminen on haastavaa, mutta arkielämässä työhön ja kielten ymmärtämiseen tuovat lisähaastetta muun muassa asiakkaiden erilaiset murteet, puhetavat ja käsialat. Kasvava asiakasryhmä viittomakielentulkille on kuurojen maahanmuuttajien kirjava joukko, jossa suomalaisen viittomakielen taito vaihtelee.

Valtaosa viittomakielentulkeista Suomessa käyttää äidinkielenään suomea, ja suomalainen viittomakieli on vasta aikuisiällä opittu vieras kieli (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2010, 54-55). Oman kielen mukauttaminen ja muokkaaminen asiakasta varten voi olla haastavaa, varsinkin, jos on vasta uraansa aloitteleva tulkki. Ymmärtäminen ei välttämättä suju ongelmitta, jos kuuro asiakas hallitsee esimerkiksi vain oman maansa viittomakieltä. Kipon (2010, 62-63) mukaan kuurot maahanmuuttajat haluaisivatkin mielellään vaikuttaa siihen, kuka tulkiksi tulee ja pitävät kokeneen tulkin välityksellä asiointia helpompana.

2.2 Kansainvälistymisen tarve

Kuurojen ja huonokuuloisten oikeus tulkkauspalveluun on ollut voimassa vuodesta 1979 (Salmi & Laakso 2005, 280). Oikeutta tulkkaukseen voikin täällä pitää itsestään selvänä oikeutena. Aluksi tulkkauksesta säädettiin invalidihuolto-laissa vuodesta 1979 lähtien ja sen jälkeen vammaispalvelulaissa vuodesta 1988 alkaen (Salmi & Laakso 2005, 280-281), ja palvelun järjestämisvastuu oli kunnilla. Vuoden 2010 syyskuusta lähtien järjestämisvastuu on ollut valtiolla (Valtion säädöstietopankki 2011b). Laissa vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta säädetään *Suomessa asuvan vammaisen henkilön oikeudesta Kansaneläkelaitoksen järjestämään tulkkauspalveluun*. Määrittelystä Suomessa asuvaksi säädetään kotikuntalaissa. (Valtion säädöstietopankki 2011b.) Ollakseen oikeutettu saamaan viittomakielen tulkkausta kuuron maahanmuuttajan ei tarvitsekaan olla Suomen kansalainen (Maija Koivisto: henkilökohtainen tiedonanto 23.9.2011).

Viittomakielentulkkiensa koulutuksessa ympäri maailman on varsin tavallista, että koulutusta tarjotaan kahden kielen ja kulttuurin väliseen tulkkaukseen. Yleensä kyseessä ovat puhuttu valtakieli ja -kulttuuri sekä maan viittomakieli ja sitä käyttävien kulttuuri. (De Witt 2010, 226-227.) Yhä kansainvälistyvämässä maailmassa useamman kielen ja kulttuurin hallitseville tulkeille sekä kansainvälistä viittomista osaaville tulkeille olisi kuitenkin jatkuvasti enemmän tarvetta (Jokinen 2010b). Tasa-arvoistumisen myötä kuuroilla on mahdollisuudet opiskella ja edetä työelämässä yhä pidemmälle, myös kansainvälisiin tehtäviin. Kuurot muuttavat maasta toiseen kuten kuulevat, hakeutuvat töihin tai kouluihin, käyttävät paikallisia palveluita.

Useampia eri viittomakielisiä hallitsevien tulkkiensa on todettu olevan parempia muokkaamaan viittomistaan asiakkaan tarpeisiin sopivaksi. Monesti asian voi viittoja useammalla eri tavalla ja päätyä samaan lopputulokseen. Mitä enemmän tulkki on tekemisissä eri viittomakielten kanssa, sitä helpompi hänen on oppia hahmottamaan ja valikoimaan ikonisimmat tavat ilmaista haluamiaan asioita niin, että mahdollisimman moni vastaanottaja taustasta riippumatta ymmärtää häntä. (Moody 2008, 28.) Sama pätee vielä opiskeleviin, tuleviin tulkkkeihin.

Jatkuvasti varioivaa kansainvälistä viittomista oppii parhaiten olemalla tekemisissä eri maista tulevien kuurojen kanssa ja kommunikoimalla heidän kanssaan kansainvälisellä viittomisella (Moody 2008, 27). Kansainväliseen viittomiseen panostaminen ei silti takaa molemminpuolista ymmärrystä osapuolten välille, sillä kaikki kuurotkaan eivät hallitse kyseistä kommunikaatiotapaa (Hannola & Ala-Sippola 2010, 14). Lausunnossaan oikeusministeriölle Kuurojen Liitto esittää, että viittomakielisten maahanmuuttajien tulkkauspalveluun tulisi antaa resursseja (Jokinen 2008). Varsinaisia toimintaehdotuksia viittomakielentulkkiensa koulutuksen suhteen Kuurojen Liitto ei ole esittänyt, mutta kannanotossaan eduskunnalle se katsoo, että viittomakielentulkausta tulisi saada erityisjärjestelyiden turvin myös muilla viittomakielillä (Jokinen 2010b).

Suomessa eri kielten tulkkiensa koulutukset ovat eriytyneet laajalle: Puhuttujen kielten tulkkausopetusta tarjotaan yliopisto- ja ammattikorkeakoulutasoilla, viittomakielentulkkausopetusta ainoastaan ammattikorkeakoulussa. Lisäksi puhuttujen kielten asioimistulkkien koulutetaan esimerkiksi aikuiskoulutuskeskuksissa ja yliopistojen täydennyskoulutuksena. (Salmi & Martikainen 2011, 4.) Moodyn (2008, 27) mukaan kansainvälisen viittomisen tulkkausopetukseen ei ole olemassa varsinaista koulutusohjelmaa.

3 TUTKIMUS

Opinnäytetyössäni halusin selvittää sekä tulkkiensa että kuurojen maahanmuuttajien kokemuksia tulkkausolanteista. Työni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jonka tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastatteluja ryhmissä. Määrällisen kattavuuden sijaan keskityin siihen, että haastateltavat saisivat kertoa ajatuksiaan omin sanoin. Aineiston keräsin syksyn 2011 ja kevään 2012 välillä. Tulkkiensa ryhmän sain haastateltua ennen joulua, kuurojen maahanmuuttajien ryhmän haastateltiin tammikuussa. Tässä luvussa kerron tarkemmin tutkimuskykyistä ja –menetelmistä sekä siitä, miten sain yhteyden haastateltaviin.

Tutkimuksessa halusin selvittää seuraavia asioita:

- Miten viittomakielen tulkit kokevat tulkkaustilanteiden maahanmuuttajakuurojen kanssa sujuvan?
- Miten maahanmuuttajakuurot kokevat tulkkaustilanteiden suomalaisen viittomakielentulkin kanssa sujuvan?

Tilanteen ”sujumisen” voi ymmärtää monella tapaa. Tässä työssä tarkoitan (hyvällä) sujumisella sitä, että mahdollisista haasteista huolimatta asiakkaan asia saadaan hoidettua ja tilanteesta ei jää osapuolille tunnetta, että jokin meni pieleen tai täysin väärin. Hyvä tunne tilanteen sujumisesta ei toki käytännön tilanteessa aina tarkoita että esimerkiksi tulkkaus olisi ollut virheetöntä. Tässä työssä pitäydyn edellä kuvaamassani määritelmässä, koska mielestäni tulkkaustilanteessa osallisena olevien henkilöiden omaan arvioon pitää voida ainakin jossain määrin luottaa. Koska aiheesta ei ole aiempaa tutkimusta, sopii mielestäni laajasti ymmärrettävä sana ”sujua” työhöni hyvin. ”Mahdollisista haasteista” kerron lisää seuraavassa alaluvussa.

Työni keskeisessä asemassa olivat haastateltavien kokemukset aiheeseen liittyen. Alun pitäen tutkimuskysymyksiä oli kolme, mutta prosessin edetessä ja erään ohjaustuokion jälkeen totesin, että kaksi tutkimuskysymystä riittää tämänlaajuiseen opinnäytetyöhön. Kolmas tutkimuskysymys olisi liittynyt siihen, millaista koulutusta haastateltavat alalle toivoisivat.

3.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä ja aineistonkeruun perustana olivat teemahaastattelut, jotka toteutin ryhmissä. Yhteensä haastateltavia oli kuusi, kolme kuuroa maahanmuuttajaa ja kolme kuulevaa tulkkiä. Maahanmuuttajakuurot ja tulkit muodostivat omat ryhmänsä. Haastateltavien määrää pohdin tarkkaan. Alkuperäinen suunnitelma oli, että haastateltavia olisi ollut yhteensä 12, mutta työn edetessä lehtorin kehotuksesta karsin määrää, jotta tutkimuksen pohdintaosuuteen

olisi mahdollista syventyä tarkemmin. Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 58) mukaan haastateltavien sopiva määrä riippuu tutkimuksen tarkoituksesta. En pyrkinyt työssäni määrälliseen kattavuuteen vaan halusin antaa haastateltavilleni mahdollisuuden kertoa omia näkökulmiaan tutkimastani aiheesta. Tästä syystä pidän kuutta haastateltavaa riittävänä määränä opinnäytetyöhöni.

Hirsjärvi ja Hurme (2010, 48-53) korostavat kielen merkitystä haastatteluissa. Kyse on vuorovaikutustilanteesta, jossa ihmisillä on erilaisia tapoja tulkita esimerkiksi sanojen merkityksiä (Hirsjärvi & Hurme 2010, 48-53). Tulkkeja päätin haastatella suomen kielellä, kuuroja maahanmuuttajia suomalaisella viittomakielellä. Olisi voinut olla eräällä tapaa loogista toteuttaa molemmat haastattelut samalla kielellä, mutta päädyin tähän ratkaisuun siksi, koska suomi on äidinkieleni ja päätin saavani haastateltavista tulkeista irti enemmän sitä käyttämällä. Tulkkien haastattelua suunnitellessani tein miellekartan teemoista, joita halusin käsitellä. Käsiteltävät teema-alueet olivat kieli / kielitaito, tulkin käyttö sekä kulttuuri ja yhteiskunta. Tulkkien ryhmän haastattelun toteutin tukeutuen pelkästään tekemääni miellekarttaan, sillä luotin osaavani kysyä asioita oikealla tavalla äidinkielelläni. Sen sijaan kuurojen maahanmuuttajien ryhmän haastattelua varten laadin tarkkoja kysymyksiä ja harjoittelin niiden esittämistä, sillä viittomakielellä toteutettavan haastattelun onnistumisesta en ollut ennakolta yhtä varma. Tulkkien haastattelussa apuna käyttämäni miellekartta löytyy liitteestä 3 ja kuurojen maahanmuuttajien ryhmän haastattelukysymykset liitteestä 4.

Taltioin molemmat haastattelut videokameralla. Maahanmuuttajakuurojen ryhmässä videonauhan käyttäminen oli välttämätöntä, sillä haastattelun kielenä toimi suomalainen viittomakieli. Tulkkien haastattelussa videokuva osoittautui myös hyväksi ratkaisuksi, sillä kertoessaan asioita suomeksi tulkit käyttivät joko tietoisesti tai tiedostamattaan myös viittomia. Kuvaamista varten asettelin haastateltavat ja itseni puolikaareen niin, että myös itse näyn materiaalissa. Ryhmien pienestä koosta johtuen yksi kamera riitti tallennukseen.

Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 74) mukaan haastattelun ihannekestolle ei voi antaa tiukkoja raameja. Yhden tai kahden kysymyksen varaan haastattelua on turha rakentaa, mutta enimmäispituudeksi he arvioivat noin kaksi tuntia (Hirsjärvi & Hurme 2010, 74). Tavoitteeni oli, että haastattelutilanteet eivät venyisi. Mo-

lemmille ryhmille olin etukäteen kertonut haastattelutilanteen enimmäispituudeksi tunnin. Tekemällä ennakkohaastattelut olisin osannut arvioida haastatteluiden mahdollista kestoa paremmin, mutta koin niiden järjestämisen suhteessa työn laajuuteen liian suureksi prosessiksi. Siksi päädyin tarkastelemaan haastattelukysymyksiä ja –teemoja ohjauskeskustelujen perusteella ja tekemään niiden pohjalta summittaisen aika-arvion. Kumpaankin haastatteluun meni aikaa lopulta noin 35 minuuttia. Maahanmuuttajakuurojen ryhmätilanne oli hiukan pidempi, sillä heiltä keräsin kuvausluvut paperiversion lisäksi viitottuina. Videolle materiaalia tallentui kuitenkin suunnilleen saman verran. Vaikka haastattelut eivät olleet kestoltaan pitkiä, sain reilussa puolessa tunnissa molemmilta ryhmiltä tarpeeksi työstettävää materiaalia. Haastattelujen pitkää kestoa oleellisempaa minulle oli se, että sain tutkimuskysymyksiäni ajatellen riittävästi käsiteltävää tietoa. Hirsjärvi ja Hurme (2010, 60) nimittävätkin *saturaatioksi* menettelytapaa, jossa haastatellaan ihmisiä niin kauan, kunnes tutkija kokee saaneensa aiheeseensa riittävästi tietoa.

Hirsjärvi ja Hurme (2010, 104) lukevat yhdeksi teemahaastattelun eduista sen, että haastattelijaa saa heti palautteen siitä, onko viestin merkitys välittynyt haastateltavalle. Tämän palautemahdollisuuden koin tärkeäksi elementiksi maahanmuuttajakuurojen haastatteluissa molemminpuolisen oikeinymmärryksen maksimoimiseksi. Toisaalta kuurojen maahanmuuttajien haastattelut olisi voinut kenties hoitaa tulkin välityksellä. Pidin henkilökohtaisesti parempana ratkaisuna sitä, että olisin haastateltaviin suorassa kontaktissa. Lisäksi luotin siihen, että nauhoituksen avulla voisin tarkistaa epäselvät kohdat niin moneen kertaan kuin olisi tarpeen.

Ryhmähaastattelun ongelmana on nähty se, että tietty tai tietyt yksilöt saattavat dominoida keskustelua ja yhtäältä toiset eivät välttämättä tule sanoneeksi mitään. Haastattelijan tehtävänä on pitää keskustelu aisoissa ja huolehtia siitä, että passiivisemmatkin osallistujat pääsevät sanomaan sanottavansa. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 63.) Alasuutarin (1995, 153) mukaan ryhmähaastatteluita tutkimusmenetelmänä on kritisoitu vedoten siihen, etteivät haastateltavat välttämättä uskalla esittää eriäviä mielipiteitä vaan pyrkivät antamaan ryhmästä yhtenäisen kuvan. Tätä työtä varten tekemissäni haastatteluissa tämä olisi voinut ilmetä niin, että esimerkiksi kulttuurisista syistä kuurot maahanmuuttajat olisivat ker-

toneet vain tietynlaisia mielipiteitä. Tulkkien ryhmässä taas olisi voinut käydä niin, etteivät tulkit olisi uskaltaneet tai halunneet tuoda esiin vaikeiksi kokemiaan asioita. Oman kokemuksen mukaan haastateltavani kuitenkin esittivät erilaisia näkökulmia ja kommentoivat toistensa sanomisia myös eriävästi. Alasuutari (1995, 154) myös muistuttaa, että tutkijan ei ole pakko hyväksyä haastateltavien mielipiteitä ja vastauksia faktoina sellaisinaan.

Hirsjärvi ja Hurme (2010, 35) sanovat haastattelun olevan sopiva menetelmä muun muassa silloin, kun halutaan saada tietoa vähän tutkitusta ja kartoittamattomasta alueesta sekä antaa tutkittavalle itselleen mahdollisuus kertoa itseään koskevista asioista. Tämän kuvauksen perusteella tutkimusaiheeseen ryhmähaastattelut sopivat varsin hyvin.

3.2 Aineiston keruu ja luokittelu

Haastattelijan tehtävänä on Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 85) mukaan saada haastateltaviksi pyydettyvät henkilöt kiinnostumaan aiheesta ja vakuuttaa heidät siitä, että juuri heitä haastatteleamalla tutkimusta saadaan vietyä eteenpäin. Haastateltavat valikoidaan yleensä sillä perusteella, että he edustavat jotain ryhmää (Hirsjärvi & Hurme 2010, 83). Työssäni ei kuitenkaan riittänyt, että haastateltavat olisivat kuuroja maahanmuuttajia ja viittomakielentulkkeja. Etsin haastateltavia ryhmänsä edustajiksi sillä perusteella, että heillä olisi kokemusta tutkittavasta aiheesta. Määrällisen kattavuuden sijaan panostin siihen, että haastateltavat osaisivat vastata esitettäviin kysymyksiin kokemustensa varassa. Kuuroilla haastateltavilla tuli siis olla kokemusta tulkinkäytöstä Suomessa ja tulkeilla kokemusta maahanmuuttajille tulkaamisesta Suomessa. Kenties juuri näiden kriteerien vuoksi haastatteleistani tulkeista kaikki olivat toimineet alalla jo useampia vuosia, 4-10 vuotta. Vastavalmistuneita joukossa ei ollut lainkaan. Myös kuurojen ryhmästä kaikki olivat olleet Suomessa 5-7 vuotta, joten he hallitsivat suomalaista viittomakieltä hyvällä tasolla.

Maahanmuuttajakuurojen etsimiseen käytin eräänlaista sovellettua ”lumipallo-otantaa”. Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 59-60) mukaan lumipallo-otannassa tutkija etsii ensin avainhenkilöitä, joita haastateltuaan hän pyytää heiltä ehdo-

tuksia seuraaviksi haastateltaviksi. Toimin kuvatulla tavalla, sillä erotuksella, että kysyin avainhenkilöiltä suosituksia jo ennen haastattelupäätöksiä. Avainhenkilöinä ja suosittelijoina maahanmuuttajakuurojen osalta toimivat apuna Kuurojen kansanopiston maahanmuuttajalinjan opettajat.

Tunnistettavuuden välttämiseksi en kerro haastateltavieni tarkkoja synnyinmaita. He kaikki olivat kuitenkin kotoisin Euroopan alueelta. Haastateltavista yksi paljastui vasta haastattelussa huonokuuloiseksi, mutta käytän hänen vastauksiinsa aineistona siinä missä kahden muunkin kuurojen maahanmuuttajien ryhmän edustajan. Samoin kuin suomalaisissa, on myös muista maista tulleissa viittomakielen tulkin asiakkaissa ryhmän sisäisiä eroavaisuuksia. Kuulon asteella myöskään ei ole merkitystä identiteetin kannalta (Jokinen 2000, 91), joten katson hänen edustavan kuurojen maahanmuuttajien ryhmää samoin kuin kahden muunkin haastateltavani.

Viittomakielentulkkien keräämiseksi lähetin viittomakielen tulkkausta tarjoaviin yrityksiin Etelä-Suomen alueella sähköpostia. Viesteissä kerroin työstäni lyhyesti ja kysyin, olisiko heidän tulkeissaan mahdollisesti tutkimukseeni sopivia henkilöitä. Lisäksi hyödynsin tilaisuuksia, joissa tapasin tulkkeja henkilökohtaisesti. Kyselin tulkeilta, olisiko heillä vinkkejä sopivista haastateltavista esimerkiksi työkavereidensa joukosta. Vihjeiden perusteella pyysin tulkkeja haastatteluun joko kasvotusten tai sähköpostin välityksellä.

Haastattelujen jälkeen purin aineiston tietokoneelle ja poltin CD-levylle. Aineiston käsittelyyn käytin tekstinkäsittelyohjelmaa. En tehnyt aineistosta sanatarkkoja litterointeja. Hirsjärvi ja Hurme (2010, 138) toteavat, että päätelmiä on helppointa tehdä suoraan aineistosta silloin, kun haastateltavia ei ole ollut montaa ja haastattelut eivät ole kestäneet pitkään. Molemmat kriteerit täyttyvät aineistossani, minkä lisäksi päättelin varsinkin viittomakielisen haastattelun litteroimiseen menevän suhteettoman paljon aikaa työn laajuuden huomioiden. Kirjoitin ylös avainsanoja ja sisältöjä, joita haastattelun eri vaiheissa käsiteltiin ja työstin aineistoa niiden avulla.

Hirsjärvi ja Hurme (2010, 147) kuvailevat aineiston luokittelua tavaksi jäsentää tutkittavaa ilmiötä. Luokkien muodostamisen lähtökohtana voi käyttää muun

muassa tutkimusongelmia, tutkimusmenetelmiä, teoreettisia malleja, itse aineistoa tai tutkijan omaa intuitiota (Hirsjärvi & Hurme 2010, 148). Pelkkään omaan intuitiooni en halunnut luokittelussa luottaa, sillä minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta tutkimuksen tekemisestä. Luokittelun lähtökohdaksi päätin ottaa tutkimuskysymykseni, sillä tulkkauksilannetta arvioin osaavani luokitella koulutuksen ja kokemukseni perusteella.

Jaottelussa pyrin löytämään Metsämuurosen (2002, 215) kuvailemia *ydinkategorioita*, jotka kokoavat alempia luokkia yhteen. Jaoinkin haastatteluista saamani aineiston kahteen pääluokkaan, jotka jaoin neljään alaluokkaan. Pääluokat olivat *tilanteeseen liittyvät haasteet* ja *tilannetta helpottavat tekijät*. *Tilanteeseen liittyvät haasteet* olin luokitellut seuraaviin alaluokkiin: kieleen liittyvät haasteet, kulttuuriin liittyvät haasteet, vastuualueisiin liittyvät haasteet sekä muihin läsnä oleviin henkilöihin liittyvät haasteet. *Tilannetta helpottavat tekijät* olin jaotellut samoin periaattein kieleen liittyviin, kulttuuriin liittyviin, vastuualueisiin liittyviin sekä muihin läsnä oleviin henkilöihin liittyviin tilannetta helpottaviin tekijöihin.

Haastattelumateriaalin jaottelu eri luokkiin auttoi minua hahmottamaan kokonaisuuksia. Toisaalta jaottelun haasteena oli se, että monet haastateltavien esiintuomat asiat olivat limittäisiä. Erityisen paljon minun oli mietittävä sitä, mitkä asiat luokittelen kieleen ja mitkä kulttuuriin liittyviksi.

Maahanmuuttajakuurojen ryhmähaastattelun jälkeen havaitsin jaottelutapani olevan selkeästi tulkin näkökulmaan perustuva luokittelu. Tulkkien vastaukset oli helpohkoa jakaa luokitteluuni, kun taas maahanmuuttajakuurojen vastaukset olisin voinut jakaa täysin toisin. He korostivat hieman eri asioita ja toisaalta heidän katsomistapansa tulkkauksilanteeseen asiakkaana on erilainen kuin tulkkien. Päädyin noudattamaan selkeyden vuoksi samaa jaottelua molempiin aineistoihin, sillä arvelin vastausten vertailun olevan helpompaa luokittelun ollessa yhteneväinen.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa kerron ryhmissä toteuttamieni teemahaastatteluiden tuottamista tuloksista. Nostan esiin tutkimuskysymysteni kannalta oleellisia asioita ja sitaatteja haastattelemiltani tulkeilta ja kuuroilta maahanmuuttajilta. Haastateltavien lainauksissa olen tulkeilla poistanut ymmärtämisen helpottamiseksi välistä merkityksettömiä tilkesanoja ja toistoa. Heidän käyttämänsä puhutavan pyrin säilyttämään mahdollisimman uskollisesti. Maahanmuuttajakuurojen lainaukset olen kääntänyt suomalaiselta viittomakieleltä suomen kielelle, ja käännöksissä pyrin käyttämään mahdollisimman selkeää kieltä, säilyttäen kuitenkin viittomisen sävyt.

Haastateltaviin viitaan nimityksillä Tulkki A, Tulkki B ja Tulkki C sekä Kuuro A, Kuuro B ja Kuuro C. Sitaatit olen sisentänyt, kursivoinut ja kirjoittanut pienemällä rivivälillä niiden erottamiseksi muusta tekstistä.

4.1 Tulkkien ajatuksia

Kaikki haastattelemanani tulkit kertoivat tulkkaustilanteiden maahanmuuttajakuurojen kanssa sujuvan pääsääntöisesti hyvin. Suomalaisen viittomakielen hallitsevan maahanmuuttaja-asiakkaan kanssa tilanteet menevät heidän mukaansa samoin kuin Suomessa syntyneiden kuurojen kanssa. Tulkki C kertoi miettivänsä tarkemmin visuaalisten elementtien lisäämistä tulkkeeseensa maahanmuuttajakuurojen kanssa ja Tulkki A kertoi käyttävänsä tavallista vähemmän sormituksia, mutta muutoin heidän mukaansa tilanteet ovat verrattavissa siihen, että asiakkaana olisi kuka tahansa suomalainen kuuro. Kuurojen kansanopisto sai tulkeilta erityistä kiitosta. Haastattelemieni tulkkien mukaan kansanopiston käyneet maahanmuuttaja-asiakkaat hallitsevat tulkinkäytön ja viittovat rauhallisesti ja käyttävät selkeää huuliota tulkkaustilanteessa.

Haasteita tulkkien mukaan riittää huolimatta siitä, että valtaosa maahanmuuttajakuurojen kanssa tehtävistä tulkkauksista sujuu hyvin. Moni haaste liittyy kieleen. Suomeen tullessaan kuurolla maahanmuuttajalla on opeteltavanaan kaksi uutta kieltä: suomalainen viittomakieli ja kirjoitettu suomen kieli (Kippo 2010, 66). Haastateltavat mainitsivat, että tilanteissa, joissa kuuro asiakas ei vielä hallitse suomalaista viittomakieltä, olisi tulkkille hyötyä kansainvälisen viittomisen hallinnasta. Alussa maahanmuuttajakuuroilla on usein tulkkaustilanteissa mukanaan suomalainen kuuro tukihenkilö tai kaveri, joka voi opastaa tulkin käytössä tai toimia muuten apuna. (Maija Koivisto: henkilökohtainen tiedonanto 23.9.2011.) Vaihtoehtoisesti mukana saattaa olla esimerkiksi puoliso (Kippo 2010, 59). Kuuron kaverin tai avustajan mukana olemisesta tulkeilla oli sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Tulkkien mukaan toinen paikalla oleva kuuro voi auttaa tilannetta sujumaan niin hyvin, että tulkki voi keskittyä vain omaan osuuteensa ilman tarvetta miettiä vastuujakoa. Toisaalta asioihin liikaa puuttuva kaveri saattaa myös sekoittaa tilanteen täysin.

Tulkki C: ...mul on ihan hyvä kokemus siitä [kuurosta kaverista mukana tulkkaustilanteessa], mut tietysti tää henkilö joka oli siinä ikään kuin hoitamassa niin oli aika napakka tyyppi. Et sit tavallaan mulle jäi vaan et mä tulkkasin niillä kielillä mitä oikeasti jonku verran osaakin ja sen asian välitys jäi hänen vastuulleen.

Tulkki A: ...mul on ollu yks semmonen kokemus mikä ei ollu hirveen toimiva. Koska tää kuuro joka toimi reletulkkina, niin hänellä ei välttämättä ollu se tulkin rooli hallussa. Hän sitte sekaantu kaikkeen ja se meni tosi sekavaks se koko tilanne...

Tulkki on usein tulkkaustilanteessa ainoa, jolle tulkkaus on arkipäivää. Kuurolla asiakkaalla voi olla kokemusta tulkin käytöstä, mutta kuulevalle asiakkaalle tilanne on usein ensimmäinen laatuaan. Tästä syystä hän saattaa hämmentyä ja ihmetellä, kuka oikeastaan on asiakas (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2010, 47). Virastoissa asioimista vaikeuttavatkin haastattemieni tulkkien kokemusten mukaan paitsi kuurolle maahanmuuttaja-asiakkaalle mahdollisesti vieraat käsitteet, myös se, etteivät kuulevat virkailijat osaa ottaa huomioon tulkkausta tai kuuron maahanmuuttaja-asiakkaan tilannetta ja selittää termejä heille. Tulkki C:n mukaan kuuleva osapuoli ”sokeutuu” asiakkaaseen nähden silloin, kun tulkki alkaa puhua hyvää suomea. Kuuleva asiakas voi tästä syystä erehtyä luule-

maan liikoja kuuron asiakkaansa kielitaidosta ja tilanteen jälkeen kommentoida tulkille tämän puhuvan hyvää suomea. Kaikki haastattelemani tulkit kertoivat miettineensä, miten saisivat tulkkauksen kautta tuotua kuulevalle virkailijalle tietoon sen, että hänen olisi syytä miettiä kielenkäyttöään.

Tulkki C: Olemme miettineet tätä [rikkinäiselle suomen kielelle tulkkaamista], mut se on täysin mahdotonta. Se menee komiikan puolelle.

Kieli ei välttämättä ole tilanteen suurin haaste. Monet Suomalaiseen yhteiskuntaan liittyvät termit saattavat olla vaikeita maahanmuuttaja-asiakkaalle jo siitä syystä, ettei niitä ole olemassa asiakkaan lähtömaassa. Asiakkaalta puuttuu siis mahdollisesti koko käsite, ei pelkkä viittoma.

Tulkki B: ...tavallaan siinä täytyy kulttuuritulkata myös. Ymmärtää että se ei tiedä niitä. Niin se on ihan turha viittoa just sanasta saan.

Tulkki A: Mut toisaalta siin on kans se haaste et jos puhutaan toimeentulotuesta. Niin yritä sitte viittoa se toiselle "toimeentulotuki". Jos sun pitäis alottaa siitä että Suomessa meillä on tällanen että valtio maksaa tällaset ja tällaset asiat, ja nyt olis niinku Kela tää organisaatio... - - ...et pitäis ensin selittää se koko spektri ja vasta sitten voi selittää et niin, sit se raha mitä sä voisit saada, niin sen nimi on nyt tää toimeentulotuki ja sen viittoma on tämä.

Viittomakielentulkin työnkuvaan ei kuulu asiakkaidensa avustaminen (Salmi & Laakso 2005, 282). Tulkin työ on kielen ja kulttuurin välittämistä. Tulkki ei saa tulkkaustilanteessa esittää omia mielipiteitään tai antaa niiden vaikuttaa tulkkaukseensa. Puhutaan niin sanotusta tulkin roolista, joka työskentelevällä tulkilla on tulkatessa. (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2010, 56.) Haastattelun aikana vastuukysymykset nousivat tulkkien vastauksissa korostetusti esille. Käytännön tulkkaustilanteessa tulkit kokivat hankalana vastuualueiden määrittelyn: Mihin asti viestin perillemeno ja asioiden selittäminen on tulkin, mihin asti kuulevan virkailijan vastuulla? Lisäksi tulkit kertoivat puntaroineensa sitä, milloin kuuron asiakkaan itsensä vastuulla on pyytää lisäselitystä tai toistoa.

Roslöfin ja Veitosen (2006, 178) mukaan tulkkaus on yhteistyötä, johon kaikki tilanteessa mukana olevat ovat osallisina. Tulkilla on tilanteessa vastuu työnsä laadusta ja velvollisuus tarkistaa itselleen epäselväksi jääneitä kohtia mahdollisimman laadukkaan tulkkauksen takaamiseksi. Kaikki vastuu ei kuitenkaan ole vain tulkin harteilla, vaan myös asiakkaiden itsensä on osattava kysyä asioita, joita he eivät ymmärrä. (Roslöf & Veitonen 2006, 178.) Haastattelemani tulkit pitivät ongelmallisena sitä, että heidän mukaansa kuurot maahanmuuttaja-asiakkaat eivät syystä tai toisesta kysy asioita, joita eivät ole ymmärtäneet. Syiksi arveltiin liiallista kohteliaisuutta ja toisaalta tyytyväisyyttä siihen, että Suomessa ylipäättään saa tulkin.

Tulkki A: ...ehkä siin on vaa se et ku ei oo tottunu saamaan tollasta palvelua kotimaassaan ja sit tulee tänne Suomeen ja ajattelee että "No mul on tulkki, eli kaikki hyvin." ...

*Tulkki C: ...ehkä se arkuus on se mikä on tullu vastaan.
Tulkki A: Niinpä, et ne ei uskalla kysyä, ei uskalla selvittää asioita.*

Haastattelemistani tulkeista kaksi toi esiin sen, että yksittäisen maahanmuuttaja-asiakkaan kanssa on helpompi toimia verrattuna suurelle ryhmälle tulkaamiseen. Ryhmän sisällä kielitaito voi vaihdella suuresti, jolloin tulkki on ymmällään siitä, kenen taitotason mukaan pitäisi yrittää tulkata.

Tulkki A: ...se on aina helpompi jos on yks henkilö. Sit jotenki pysyy jos se on asiointitilanne niin sit se toimii ja sit osaa jotenkin sujuvasti varioida ja kattoo et miten tää ottaa vastaan ja miten pitäis...

Tulkki A: ...ehkä siin oli se että on niin monta ja ne on kaikki eri tilanteessa sen kielen kehityksen kannalta. Ja sit ei vaan tiedä että mitä pitäis tehdä. Et kenet mä valitsen.

Viittomakielentulkin ammatissa tärkeässä osassa on ammattieettisen säännösten noudattaminen. Säännösten ensimmäinen kohta määrittää tulkin noudattavan *ehdotonta vaitiolovelvollisuutta*. Käytännössä tämä tarkoittaa, ettei tulkki saa kertoa ulkopuolisille tulkkaustilanteesta esimerkiksi sitä, mitä asioita siinä käsiteltiin tai keitä siinä oli mukana. (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2010, 13.) Kaikilla haastattelemillani tulkeilla oli kokemusta sellaisista tilauksista, joissa heillä

ei ollut kuuron maahanmuuttaja-asiakkaan kanssa yhteistä kieltä. Tällaisia tilanteita tulkit pitivät erityisen haastavina ja stressaavina, eivätkä tilanteet heidän mukaansa suju lainkaan. Tulkit eivät pitäneen hyvänä ratkaisuna sitä, että suomalaista viittomakieltä taitamattoman tai kielettömän asiakkaan kanssa tulkkaustilanteessa toimiminen annetaan suomalaisen viittomakielen tulkkina toimivan vastuulle. Yhteinen ajatus oli, että tilanne ei saisi toistua ja asiasta pitäisi voida ilmoittaa jollekin taholle vaarantamatta vaitiolovelvollisuutta. Toisaalta tulkit toivat esiin, että jokaisen kohdalle oli sattunut tällainen tilanne vain noin kerran vuodessa.

4.2 Maahanmuuttajakuurojen ajatuksia

Kokonaisuudessaan haastattelemani kuurot maahanmuuttajat olivat tyytyväisiä saamaansa tulkkauspalveluun Suomessa. Tulkkia he kertoivat tilaavansa paitsi opiskeluja, myös muita tärkeiksi katsomiaan tilanteita, kuten pankki- tai virastoasiointeja varten. Kaikki haastateltavat olivat käyttäneet tulkkia jo ennen Suomeen tuloa, joten tulkin kanssa toimiminen oli ollut jokaiselle entuudestaan tuttua. Haastateltavista kaksi kertoi käyttävänsä täällä tulkkia huomattavasti enemmän kuin synnyinmaassaan, sillä täällä heille itselleen ei koidu siitä kuluja ja tulkkaustunteja saa käyttöön enemmän kuin synnyinmaassa.

Eräs tulkin ammatin perusedellytyksistä on vankka kielitaito. Hynysen, Pyörteen ja Roslöfin (2010, 54) mukaan tulkkikoulutuksen alkuaikoina 1980-luvulla valtaosalla tulkkiopiskelijoista ja tulkeista oli viittomakielistä taustaa. Heillä saattoi olla kuurot vanhemmat, kuuroja sisarusia tai muita kuuroja sukulaisia. Tänä päivänä tilanne on toinen: tulkeista ja tulkiksi opiskelevista suurimman osan äidinkielenä on suomi, ja viittomakieli opitaan vasta tulkkikoulutuksessa. Viittomakieli on siis useimmille tulkeille vieras kieli, jonka oppiminen jatkuu koulun jälkeen työelämässä. (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2010, 54.)

Haastattelemistani kuuroista maahanmuuttajista jokainen toi esiin tulkin viittomakielen taidon tärkeyden. Suomen kielestä riippumattomuutta he painottivat monessa puheenvuorossa, liittyen sekä suomesta viittomakielelle tulkkaukseen

että viittomakielestä suomen kielelle tulkkaukseen. Puhuttujen kielten sanojen sormituksissa ja niiden ymmärtämisessä oli hankaluuksia eri syistä: suomenkielisten sanojen sormitukset olivat vaikeita ymmärtää suomen kielen taidon puutteen vuoksi, ja esimerkiksi englanninkielisten sanojen kanssa käytettävä suomen kielen mukainen huulio vaikeutti ymmärtämistä. Viittomakielelle tulkkauksessa suomen kieleen tukeutuminen esimerkiksi selkeää huuliota tai viitottua puhetta käyttämällä ei heidän mukaansa auta, jos asiakas ei osaa suomea.

Kuuro B: ... Esimerkiksi uudet tulkit ja osa vanhemmistakin viittoon tosi vahvasti huulioon nojautuen. Mutta koska suomi ei ole äidinkieleni niin minulta menee ihan ohi jos tulkin suu käy ja kädet vain välillä vilahtavat.

Kuuro C: ...[opiskelupaikassa] oli kaksi ulkopuolista tulkkia, joista ensimmäistä ymmärsin hyvin. Mutta se toinen viittoon enemmän suomen kielen mukaan ja olin siinä sitten ihan ulalla...

Roslöf ja Veitonen (2006, 164-165) toteavat monen viittomakielentulkin pitävän puheelle tulkausta vaikeampana kuin viittomakielelle tulkausta. Syyksi he arvelevat esimerkiksi sitä, että tulkki huomaa äidinkielelleen tulkatessaan kielelliset puutteet paremmin. Toisaalta syynä voi olla myös se, että kuuroja on usein tilanteessa paikalla vain yksi ja kuulevia monta, joten sosiaalinen paine saattaa vaikuttaa siihen, että puheelle tulkaus koetaan vaikeammaksi. (Roslöf & Veitonen 2006, 164-165.) Tulkin hyvää kielitaitoa haastateltavat korostivat eri näkökulmista. He pitivät tärkeänä sitä, että tulkit ymmärtävät heidän viittomistaan ja osaavat tulkata heitä. Vastavalmistuneiden tulkkien viittomista oli kahden mukaan ainakin ajoittain hankala ymmärtää, ja eräs haastateltava sanoi kuurojen kanssa enemmän tekemisissä olevien tulkkien viittomisen olevan helpommin ymmärrettävää. Kiinteissä viittomissa ei heidän mukaansa pitäisi olla liikaa kiinni. He toivoivat taitoa ymmärtää ja tulkata selittävää ja kuvailevaa, täysin suomen kielestä poikkeavaa viittomista.

Kuuro C: ...monet kuurot kaverit esimerkiksi viittovat tulkeille enemmän suomen kielen mukaisesti, että varmasti menee perille. - - itsehän en sellaiseen soveltamiseen pysty.

Viittomakielen tulkin tehtävänä on välittää sekä kieltä että kulttuuria (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2010, 51). Ajan myötä kulttuurien kirjo on kasvanut, eikä viittomakielen tulkki toimi vain suomalaisten kuulevien ja suomalaisten viittomakielisten välisenä kielen ja kulttuurin välittäjänä. Haastateltavani olivat kokeneet erilaisia kulttuurien törmäyksiä. Kaksi huomautti erikseen siitä, miten kulttuuri vaikuttaa ilmeiden käyttöön. Kuuro B kertoi kokemuksestaan tulkkaustilanteessa, jossa tulkki ei ollut ymmärtänyt hänen ilmeidenkäyttöään ja jättänyt ne tulkkeestaan kokonaan pois. Kuuro C:n mukaansa törmäyksiä saattaa sattua esimerkiksi silloin, jos tulkit erehtyvät tulkitsemaan hänen kulttuuriinsa kuuluvan voimakkaan ilmeidenkäytön ja elehtimisen vihaisuutena.

Kuuro C: ...mutta kun minä ilmehdin ja elehdin näin eloisesti niin he [tulkit] tulkitsevat sen vihaisuutena vaikken ole lainkaan vihainen vaan se on vain minun tapani viittoa. Jos he sitten tulkkaavat viittomiseni puheelle vihaisen kuuloiseksi niin se välittyy väärin vastaanottajille.

Kaksi haastateltavaa ilmaisi miettineensä sitä, ymmärtävätkö ihmiset heidän taustaansa. Koska he eivät ole vain kuuroja, vaan muista maista tulleita kuuroja, he eroavat suomalaisen viittomakielen tulkin tavallisista suomalaisasiakkaisista. Pohdintaa kulttuurierojen ja taustojen huomioiminen oli aiheuttanut lähinnä tulkkien ja muiden kuulevien, ei niinkään kuurojen osalta: He kertoivat miettineensä, ymmärtävätkö kuulevat heidän olevan maahanmuuttajia.

Kuuro A: ... ulkonäön perusteella minua saatetaan luulla suomalaiseksi, vaikka oikeasti olen ulkomaalainen.

Kuuro C: Suomalaisilla viittomakielisillä ja kuulevilla on jotain yhteistä kulttuuria, vaikka eroja on. Minä olen siihen päälle vielä ulkomaalainen. - - Siinä on tulkilla työsarkaa!

Mirikka Kipon (2010, 66) haastattelemat kuurot maahanmuuttajat kertoivat kielitaidon riittämättömyyden vaikeuttaneen arkea Suomessa olon alkuvaiheessa. Haastateltavistani kaksi totesi kielitaidon puutteiden vaikeuttaneen alussa varsinkin virastoissa asioimista. Esimerkiksi Kelassa ja poliisilla käytetään paljon erilaisia termejä ja käsitteitä, joiden mahdolliset viittomat ovat asiakkaalle vieraita, eikä sormituksestakaan ole apua jos ei ymmärrä suomea riittävästi. Kuulevat

virkaillijat eivät haastateltavien mukaan selitä termejä tai muita asioita, vaikka sille olisi tarvetta.

Kuuro C: ...sen poliisin silmissä en jotenkin ollut vieraskielinen. Mutta jos ajattelee että tänne tulisi toisesta maasta vaikka joku englantia puhuva niin varmasti hoksattaisiin selittää että tämä sana tarkoittaa sitä ja tätä. Mutta minun kohdallani ajateltiin että suomenkielinen termi riittää kun tulkki voi kääntää sen minulle. Sain sitten vain sen yhden viittoman jonka merkitystä en tiennyt.

Kielitaidon kehittyessä tilanteissa toimiminen helpottuu. Esimerkiksi tulkin huu-liota seuraamalla asiakkaalla on suuremmat mahdollisuudet tietää, miten häntä tulkitaan. Eräs haastateltava kertoi tekevänsä aktiivisesti yhteistyötä tulkin kanssa saadakseen tarvitsemansa tiedon.

Kuuro B: ...Kelan kieli on sellaista siansaksaa että tulkilla voi olla vaikeuksia viittoa sitä. En vaadi tulkkia selittämään, vaan kysyn hänen välityksellään virkailijalta lisäselvitystä...

Mirkka Kipon (2010, 66) Pro gradu-työssä haastatellut yhdeksän kuuroa maahanmuuttajaa kertoivat suomen kielen opetteluun olevan vaikeaa. Vaikken haastattelussa esittänyt ainoatakaan kysymystä suoraan suomen kieleen liittyen, sivusi kaksi haastateltavaa aihetta monissa vastauksissaan. Erityisesti sormituksia ja suomen kielen mukaista viittomista he pitivät vaikeina ymmärtää. Kolmas haastateltava oli huonokuuloinen ja kuvaili suomen kielen taitoaan vahvaksi.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tavoitteeni oli opinnäytetyössäni teemahaastatteluiden avulla selvittää, miten sekä kuulevat suomalaisen viittomakielen tulkit että kuurot maahanmuuttajat kokevat tilanteiden sujuvan, kun he kohtaavat erilaisissa tulkkaustilanteissa. Tilanteiden ”sujumisella” tarkoitin tässä työssä sitä, että asiakkaan asia saa-

daan hoidettua, ja tilanteesta ei jää osapuolille oloa, että jokin meni pieleen. Koska aiheesta ei ollut aiempaa tutkimusta, sopi merkitykseltään laeva sana ”sujua” työhöni mielestäni hyvin.

En tavoitellut työssäni määrällistä kattavuutta, vaan halusin tietää haastateltavieni mielipiteitä tutkimuskysymyksiini liittyen. Koska aiheesta ei ollut aiempaa tutkimusta, katsoin teemahaastatteluiden ryhmissä sopivan tutkimusmenetelmäksi. Haastateltavia oli yhteensä kuusi. Ensimmäisessä ryhmässä haastattelin kolmea suomalaisen viittomakielen tulkkia, jotka olivat olleet alalla neljästä kymmeneen vuotta. Toisen ryhmän muodosti kolme kuuroa maahanmuuttajaa, joista yksi paljastui haastattelutilanteessa huonokuuloiseksi. Käytin hänenkin vastauksiaan aineistona. Viittomakielen tulkin näkökulmasta maahanmuuttajakuurojen asiakasryhmä on heterogeeninen, joten arvioin myös hänen sopivan ryhmänsä edustajaksi tässä työssä. Maahanmuuttajakuurojen ryhmän haastateltavat olivat asuneet suomessa viidestä seitsemään vuotta.

Opinnäytetyöni on alalle tarpeellinen ja hyödyllinen, sillä kuurot maahanmuuttajat ovat todennäköisesti kasvava asiakasryhmä viittomakielen tulkeille. Tämän voi päätellä siitä, että maahanmuuttajien määrä on Suomessa kasvussa (Tilastokeskus 2012). Maahanmuuttajakuuroja on myös tutkittu vasta hyvin vähän, mikä puoltaa työni tarpeellisuutta. Vaikka viittomakielen tulkkien koulutus ei ollut työni painopisteenä, voivat tulkkikoulutuksesta vastuussa olevat tahot hyötyä työstäni uudistaessaan opetussuunnitelmia tulevaisuuden asiakasryhmien tarpeisiin. Tilaajalle työ on niin ikään hyödyllinen, sillä opinnäytteestäni voi saada vinkkejä esimerkiksi henkilöstön koulutustarpeista ja erään asiakasryhmän toiveista. Työni voi toimia yhtenä osana VIPAROn toiminnan kehittämässä.

5.1 Tutkimuksen luotettavuus

Haastateltavia oli molemmista ryhmistä kolme kappaletta, joten työtäni ei voi sanoa määrällisesti kattavaksi. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyöhön pidän kuutta haastateltavaa riittävänä määränä. Työn tavoitteena oli kerätä haastateltavilta tietoa heidän kokemuksistaan, eli hyvin subjektiivisista asi-

oista. Näin ollen suuremmastakaan aineistosta ei voisi vetää kaikenkattavia johdopäätöksiä. Syvyyttä tutkimukseen olisin voinut saada kenties suunnittelemalla ennakkoon enemmän kysymyksiä tai teema-alueita haastatteluita varten. Lisäksi jätin tekemättä koehaastattelut, joilla olisin voinut testata valitsemieni teemojen ja kysymysten toimivuutta. Näistä syistä haastattelut olivat melko lyhyitä, vain reilun puolen tunnin mittaisia. Toisaalta aineistoa työstäessäni materiaalia oli mielestäni riittävästi. Kokemattomana haastattelijana en osannut arvioida, kuinka pitkästi haastateltavani voisivat kysymyksiini vastata.

Viittomakielen tulkkien lopullisessa haastatteluryhmässä kaikki tulkit olivat saman työnantajan palveluksessa toimivia tulkkeja, sillä päätös karsia haastateltavien määrää muodostui vasta ensimmäisestä haastattelusta sopimisen jälkeen. En usko, että samalla työnantajalla työskentely vaikuttaisi tulkkien kokemuksiin tietyn asiakasryhmän kanssa toimimisesta, sillä työnantajasta riippumatta tulkkaustyö on sisällöllisesti samanlaista ja esimerkiksi ammattieettinen säännöstö koskee kaikkia tulkkeja. Koska haastattelemani tulkit olivat saman työnantajan palveluksessa, jakoivat he toisaalta varmasti myös keskenään samankaltaisen arvomaailman. Tämä on saattanut vaikuttaa saamiini vastauksiin.

Nikanderin (2010, 436) mukaan tieteellisissä julkaisuissa käytetään kirjavia tapoja käännettyjen haastatteluaineistojen esittelyssä. Osa tutkijoista esittää litteroinnit molemmilla kielillä allekkain osa rinnakkain, toisissa esittämistavoissa on selittäviä osia mukana, ja jotkut tutkijat jättävät alkuperäisaineiston näyttämättä kokonaan ja esittävät vain käännetyt versiot (Nikander 2010, 436-438). Omassa opinnäytetyössäni en tehnyt haastattelumateriaalista tarkkoja litterointeja, vaan tein luokittelun suoraan haastattelunauhoja katsomalla. Tein muistiinpanoja tärkeimmistä argumenteista ja viittomakielisestä haastattelusta käänsin vain ne kohdat, jotka tulivat suorina sitaatteina työhöni. Maahanmuuttajakuurojen sitaattien glossaamista suomenkielisten käännessitaattien viereen en pitänyt tarpeellisenä, sillä mielestäni vain viitottu alkuperäislähde videolla olisi kelvollinen vertailukohta käännöksille. Anonymiteetin säilyttämiseksi en kuitenkaan liittänyt sitaattien alkuperäiskielisiä versioita tämän raportin liitteeksi. Samasta syystä en tarkistuttanut käännöksiäni ulkopuolisilla, vaan luotin omaan kieli- ja käännöstaitooni. Haastattelut litteroimalla ja glossaamalla tai kääntämällä olisin kuitenkin saattanut löytää aineistosta enemmän tai erilaisia tutkimustuloksia. Viittomakie-

linen tarkastaja olisi saattanut korjata mahdollisia käänkövirheitäni. Aineiston käsittely olisi näin varmasti ollut yksityiskohtaisempaa ja esittelemiäni tuloksia olisi siksi voinut pitää luotettavampina.

Haastattelussa tulkkien kanssa keskityimme pitkälti keskustelemaan tilanteista, joissa asiakas ei vielä hallitse suomalaista viittomakieltä kovin hyvin. Toisaalta haastattelemani kuurot olivat olleet Suomessa jo niin pitkään, että he osasivat suomalaista viittomakieltä hyvällä tasolla. Haastattelut olivat siis jossain määrin epäsuhdassa. Maahanmuuttajakuurojen ryhmässä haastateltavani kertoivat esimerkkejä ja kokemuksiaan myös siltä ajalta kun olivat olleet Suomessa vasta vähän aikaa, millä sain haastatteluihin tasapainoa.

Hirsjärvi ja Hurme (2010, 184) korostavat hyvin suunnitellun haastattelurungon tuovan tutkimukselle luotettavuutta. Haastattelijan huolellinen valmistautuminen, kouluttautuminen ja prosessin aikana tapahtuva laaduntarkkailu ovat oleellisia asioita, jotta tutkimuksesta saisi mahdollisimman luotettavan (Hirsjärvi & Hurme 2010, 184). Haastattelijaksi kouluttautumisesta ei kohdallani voi puhua. Opin- näytetyöni on laajuudeltaan 15 opintopistettä, mihin ei haastattelijakoulutusta saa mahtumaan. Sen sijaan valmistauduin haastatteluihin tutustumalla muun muassa jo mainittuun Hirsjärven ja Hurmeen vuonna 2010 julkaistuun teokseen *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoriaa ja käytäntöä*. Haastattelutekniikkaani olisi voinut varmasti monelta osin parantaa ja kehittää, mutta pääpiirteissään haastattelut olivat mielestäni onnistuneita.

Haastattelurungon suunnittelu auttoi haastattelun ohjailussa. Tulkkien ryhmän haastattelussa en ollut erityisen aktiivisesti johdattellevassa roolissa, sillä monesti keskustelu ohjautui automaattisesti haluamiani aiheita kohti. Esitin lähinnä tarkentavia kysymyksiä, sillä haastateltavani olivat aktiivisia tuomaan asioita itse esiin. Maahanmuuttajakuurojen haastattelussa ohjasin keskustelua enemmän, ja haastateltavani vastasivat vuorotellen niin, että kukin oli vuorollaan ensimmäisenä vastausvuorossa. Joistain asioista he jäivät keskustelemaan laajemmin, kun taas toisiin kysymyksiin sain tiiviit vastaukset. Roolieni erilaisuutta en ollut suunnitellut etukäteen, mutta tulkkien haastattelusta saamani kokemus toi minulle varmuutta olla toisessa haastattelussa aktiivisemmassa roolissa. Video-

kamera varmasti muuttaa aina tilannetta jollain tavalla, mutta haastattelujen aikana en havainnut näkyvää vaivautumista nauhoituksen vuoksi.

Luokittelemalla aineiston eri tavalla olisin saattanut saada erilaisia tuloksia. Vertailun helpottamiseksi päätin luokitella sekä tulkkien että kuurojen maahanmuuttajien haastatteluaineiston samoihin lokeroihin. Pidän ratkaisuni onnistuneena, mutta toisenkinlainen menettelytapa olisi ollut mahdollinen. Myös haastattelujen järjestys saattoi vaikuttaa tutkimustuloksiini. Jos olisin järjestänyt haastattelut eri järjestyksessä, olisin maahanmuuttajakuurojen haastattelun jälkeen ehkä osannut kysyä tulkeilta enemmän ja eri tavalla myös puheelle tulkkauksesta.

Tulkkien ryhmähaastattelussa keskustelimme myös reletulkin käytöstä tilanteissa, joissa kuurolla maahanmuuttaja-asiakkaalla ei vielä ole suomalaisen viittomakielen taitoa. Maahanmuuttajakuurojen ryhmähaastattelussa emme käsitelleet aihetta, koska en ollut huomannut kirjoittaa kysymystä muistilistaani. Haastattelussa keskustelimme tulkkaustilanteista ylipäätään, mutta asia ei noussut missään vaiheessa esiin. Tältä osin tutkimuksessani on siis puutetta, enkä valitettavasti voi verrata tulkkien ja kuurojen maahanmuuttajien vastauksia keskenään.

Kaikissa tutkimuksissa tehdään eettisiä ratkaisuja. Erityisen paljon eettisiä kysymyksiä liittyy haastatteluihin, joissa tutkija on suorassa kontaktissa tutkittaviin. Tärkeimpiä eettisiä periaatteita ovat mukaan informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 19-20.) Ottaessani yhteyttä haastateltaviini ensimmäistä kertaa kerroin opinnäytetyöstäni ja sen tavoitteista. Annoin myös mahdollisuuden esittää lisäkysymyksiä ennen päätöstä suostumisesta haastatteluun. Osa haastateltavista kysyikin joitain tarkentavia kysymyksiä, minkä jälkeen he päättivät osallistumisestaan. Eräs haastatteluun suostuneista tulkeista joutui perumaan osallistumisensa viimehetkellä ja hänen tilalleen saamallani tulkilla ei ollut aivan yhtä laajat tiedot työstäni verrattuna muihin. Selvitin hänelle kuitenkin tutkimuksen pääpiirteet ennen haastattelua. Ennen haastattelun nauhoittamista allekirjoitutin kuvausluvut, kuuroilta haastateltavilta keräsin kuvausluvut lisäksi viitottuina. Kerroin myös suullisesti tai viittoen haastatteluaineiston tulevan vain minun käyttööni niin, ettei ul-

kopuolinen henkilö lopullista raporttia lukiessaan voi tunnistaa ketään haastateltavaa yksilönä.

5.2 Pohdintaa tuloksista

Viittomakielen tulkkien ja kuurojen maahanmuuttajien vastausten ja ajatusten välillä oli sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Erot ovat luonnollisia jo siksi, koska tulkkaustilanteessa toinen on asiakas ja toinen palvelua antava työntekijä. Tulkkaustilanteessa tulkki on yleensä ainoa alansa asiantuntija (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2010, 57), ja toisaalta asiakkaiden on usein mahdoton arvioida esimerkiksi tulkkeen vastaavuutta, sillä kuuro asiakas ei todennäköisesti kuule lähdettä ja kuuleva ei osaa viittomakieltä.

Maahanmuuttajakuurojen haastattelussa osallistujat korostivat sitä, miten tärkeää tulkin on ymmärtää heidän viittomistaan. Eräs haastattelemani maahanmuuttajakuuro viittasi puheelle tulkkauksessa ilmeneviin ymmärtämisongelmiin lähinnä vastavalmistuneiden osalta. Toisaalta haastattelemani tulkit olivat alalla niin pitkään olleita, että heidän haasteensa puheelle tulkkauksessa ja viittomakielen ymmärtämisessä ovat erilaisia kuin vasta vähän aikaa alalla olleen tulkin. Tulkkien ryhmän haastattelussa puheelle tulkkausta vain sivuttiin, ja keskustelu kohdistui pääasiassa suomesta viittomakielelle tulkkaukseen. Uskoisin eron johtuvan osaltaan myös omista kysymyksen asetteluistani ja haastatteluiden järjestämisestä: Kehotin tulkkien ryhmähaastattelussa osallistujia miettimään nimenomaan tilanteita, joissa asiakas ei osaa suomalaista viittomakieltä kovin hyvin, jolloin viittomakielisen tuotoksen puheelle tulkkaus on luonnollisesti erittäin vaikeaa tai liki mahdotonta. Toisaalta haastattelemani kuurot maahanmuuttajat olivat olleet Suomessa jo niin pitkään, että he osasivat suomalaista viittomakieltä hyvin.

Vaikka puheelle tulkkauksesta ei tulkkien haastattelussa puhuttu juuri mitään, voi aineistosta havaita molempien ryhmien miettivän sitä, miten toinen osapuoli ymmärtää heitä. Tulevaisuuden tulkkikoulutusta ajatellen maahanmuuttajakuurojen asiakasryhmään voisikin olla hyvä voida suuntautua tai erikoistua jollain tapaa hyvän yhteistyökäytännön luomiseksi: vaihtoehtoina voisivat olla esimer-

kiksi kotimaassa tapahtuvat kansainvälisyysopinnot tai tulkkauksen opintoihin liittyvä erikoistuminen samaan tapaan kuin HUMAKissa voi tällä hetkellä suuntautua kuurosokeiden asiakasryhmään. Suuntautumalla maahanmuuttajakuurojen asiakasryhmään tulkkioiskelijalla olisi työelämään siirtyessään paremmat valmiudet toimia kyseisen asiakasryhmän kanssa, mikä vähentäisi epävarmuutta molemmiin puolin. Viittomakielen tulkkioiskelijoilla olisi varsinkin Helsingissä hyvät mahdollisuudet perehtyä maahanmuuttajakuurojen asiakasryhmään yhteistyössä kuurojen kansanopiston maahanmuuttajalinjan kanssa.

Molemmissa haastattelemismissani ryhmissä nousi esiin suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen eri viranomaistahoihin liittyvän sanaston vaikeus. Esimerkiksi Kelassa tai poliisilaitoksella käytettävät termit eivät välttämättä sellaisinaan ilman lisäselitystä aukea, vaikka kuuro maahanmuuttaja saisikin niille suomalaisen viittomakielen viittoman. Erityisesti tulkkien ryhmässä vastuukysymykset mietityttiivät: mihin asti on tulkin vastuulla selittää käsitteitä, ja toisaalta miten kuulevan asiakkaan saisi avaamaan käsitteitä niin, että tulkki voisi keskittyä tulkkaukseen? Haastattelemistani kuuroista maahanmuuttajista yksi kertoi itse aktiivisesti pyytävänsä kuulevalta osapuolelta lisäselityksiä, mutta toisaalta tulkkien näkemys oli, että kaikki maahanmuuttajakuurot eivät tätä rohkene tehdä.

Molemmissa ryhmissä yksi osallistuja kertoi, miten kuuleva osapuoli ei osaa huomioida sitä, että hänellä on asiakkaanaan kuuro maahanmuuttaja. Eräs haastattelemistani tulkeista kuvaili kuulevan asiakkaan ”sokeutuvan” suhteessa asiakkaaseensa, kun tulkki alkaa puhua hyvää suomen kieltä. Omasta näkökulmastaan samoilla linjoilla oli eräs maahanmuuttajakuuro pohtiessaan, että englantia puhuvalle kuulevalle maahanmuuttajalle varmasti hoksattaisiin selittää muun muassa erilaisia viranomaisten käyttämiä käsitteitä.

Toisaalta on hyvä kysymys, vaikuttaako tulkin läsnäolo sinällään virkailijan käyttämään kieleen, vai puhuuko hän kaikille asiakkailleen samalla tavalla. Vaikeaselkoinen virkakieli ei ole helppoa suomea äidinkielenään puhuvallekaan, kutsutaanhan sitä arkisissa keskusteluissa ”kapulakieleksi”. Virkakielen vaikeudesta kertoo myös jotain Kelan vuonna 2011 aloittama Selkeyshanke, jossa on tavoitteena muokata Kelan asiakaskirjeet ymmärrettävään ja selkeään muotoon (Kansaneläkelaitos 2012).

Maahanmuuttajakuurojen ryhmässä korostui tulkkien kielitaidon merkitys ja kulttuurin vaikutus tilanteeseen. Varsinkin kulttuurisidonnaiset ilmeet ja eleet voivat haastattelimieni maahanmuuttajakuurojen mukaan johtaa väärinymmärryksiin, jos tulkki ei ole tietoinen niistä. Asiakkaiden mukaan tulkkien olisi hyvä tietää jotain kansainvälisestä kuurojen kulttuurista ja sen ajankohtaisista asioista, vaikkei tulkki kansainvälistä viittomista osaisikaan. Toisaalta tulkit toivoivat kuuroilta maahanmuuttaja-asiakkailtaan enemmän rohkeutta kysyä epäselviä asioita. Kansainvälisen viittomisen osaamisesta tulkit olisivat omien sanojensa mukaan hyötyneet maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa. Mikäli kansainvälisen kuurojen kulttuurin ja kansainvälisen viittomisen opintoja ei pystytä sisällyttämään viittomakielen tulkin tutkintoon esimerkiksi suuntautumisopintoina, olisi työnantajien hyvä kouluttaa henkilöstöään näihin aiheisiin perehtyen.

Varsinaisia ristiriitoja ei tulkkien ja kuurojen maahanmuuttajien ryhmien antamissa haastatteluvastauksissa ja -pohdinnoissa ollut, vaikka näkökulma- ja painotuserot ja olivat selkeät. Aineiston toisenlaisella luokittelulla, haastattelujärjestyksen muuttamisella tai haastattelut litteroimisella olisin saattanut saada eroja esiin enemmän. Toisaalta samaa luokittelua käyttämällä sain helposti vertailtavaa aineistoa.

Vaikka keskustelimme haastatteluissa lähinnä tulkkauksitilanteiden haasteista, oli sekä maahanmuuttajakuurojen että tulkkien näkemys sama: pääsääntöisesti yhteiset tulkkauksitilanteet menevät hyvin. Kuurot maahanmuuttajat olivat tyytyväisiä saamaansa palveluun, ja tulkit pitivät kuuroja maahanmuuttajia selkeinä ja rauhallisina viittojina.

5.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Alun perin opinnäytetyössäni oli kolme tutkimuskysymystä. Kolmannen, koulutuksen tarvetta käsittelevän kysymyksen kuitenkin karsin työn edetessä pois, jotta voisin paneutua kahteen ensimmäiseen kysymykseen syvällisemmin. ”Millaista koulutusta alalle tarvitaan maahanmuuttajakuurojen asiakasryhmää sil-

mälläpitäen?” olisikin kysymys, jota voisi tutkia täysin omassa opinnäytetyössä. Sekä tulkkien että kuurojen maahanmuuttajien ryhmähaastatteluissa koulutuksen tarve nousi esiin ja molemmat ryhmät myös esittivät ideoita, millaista koulutusta olisi hyvä järjestää.

Tulkkaustilanne vaatii yhteistyötä eri osapuolilta (Roslöf & Veitonen 2006, 178). Yhteistyö on helpompaa silloin, kun esimerkiksi vastuunjakoasiat ja roolit ovat kaikille tilanteessa mukana oleville selkeät (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2010, 57). Varsinkaan kuulevalle osapuolelle tulkinkäyttö ei ole arkipäivää, ja ylimääräisen henkilön mukanaolo saattaa hämmentää. Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, että kuulevat asiakkaat, esimerkiksi Kelan virkailijat, voisivat hyötyä jonkinlaisesta maahanmuuttajakuuroja koskevasta tulkinkäytön koulutuksesta tai -oppaasta. Oppaan tai koulutuspaketin tarpeellisuutta ja hyödyllisyyttä voisi markkinoida Kelalle esimerkiksi heidän selkeyshankkeeseensa sopivana osana.

Usein on helppoa unohtaa, että myös kuuleva osapuoli on viittomakielen tulkin asiakas. Työtä tehdessäni aloin miettiä sitä, että myös kuuleva osapuoli voi olla maahanmuuttaja. Tulkkauksen suuntautumisen työharjoittelussani kävi pari kertaa niinkin, että sekä kuuleva että kuuro asiakas olivat molemmat maahanmuuttajia. Tulevaisuuden monikulttuurista Suomea ajatellen olisikin olla kiinnostavaa ja hyödyllistä tutkia myös kuulevien maahanmuuttaja-asiakkaiden vaikutusta viittomakielen tulkin työhön.

Opinnäytetyössäni kaikki haastatteleman kuurot maahanmuuttajat olivat asuneet Suomessa jo useampia vuosia ja osasivat suomalaista viittomakieltä hyvällä tasolla. Toisenlaisen kuvan heterogeeniseen viittomakielen tulkin asiakasryhmään voisi saada haastattelemalla tai muulla tavalla tutkimalla kuuroja maahanmuuttajia, jotka ovat vasta hiljattain tulleet Suomeen tai jotka eivät synnyinmaassaan ole käyttäneet tulkkauspalveluita.

5.4 Lopuksi

Käyttämällä tutkimusmenetelmänä teemahaastatteluita ryhmissä sain vastaukset molempiin tutkimuskysymyksiini. Opinnäytetyöprosessi oli opettavainen ko-

kemus niin tutkimuksen tekemisen, kärsivällisyyden kuin kuurojen maahanmuuttajien asiakasryhmänkin suhteen, eli koen hyötyneeni siitä ammatillisesti paljon. Ainoana harmillisena asiana pidän sitä, etten ollut tullut ajatelleeksi kyseistä asiakasryhmää ennen opinnäytetyöprosessin aloittamista.

Kiinnostus aihetta ja maahanmuuttajakuurojen asiakasryhmää kohtaan kasvoi työn tekemisen myötä, ja olen lopputulokseen tyytyväinen. Päällimmäiseksi työstä on jäänyt mieleeni kuurojen maahanmuuttajien haastatteluissa korostunut halu tulla ymmärretyksi ja ymmärtää. Ymmärtäminen tapahtuu heidän mukaansa nimenomaan viittomakielen kautta, ja sen vuoksi he painottivat vahvan viittomakielentaidon tärkeyttä tulkin ammatissa. Siinä minulla tulkkina todella riittää työsarkaa.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 1995. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- De Witt, Maya 2010. Sign Language Interpreting in Multilingual International Settings. Teoksessa Locker McKee, Rachel & Davis, Jeffrey (toim.) Interpreting in multilingual, multicultural contexts. Washington, D. C.: Gallaudet
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2012. Viittomakielentulkinnon koulutusohjelman opetussuunnitelma 2011. Viitattu 7.3.2012.
<http://www.diak.fi/files/diak/Tiedotteet2011/VIITTOMAKIELENTULKINKOULUTUSSUUNNITELMA2011.pdf>
- Eumasli 2011. Introduction. Viitattu 6.11.2011.
<http://www.eumasli.eu/index.html>
- Gaudio, Anna-Kaisa & Innala, Hetta & Niemelä, Sanni 2011. Perehdytys VIPAROn 26.9.2011. Helsinki: VIPAROn toimisto.
- Hannola, Terja 2010. Kuurojen kansanopisto tukee kotoutumista. Kielisilta (9) 3/2010, 15.
- Hannola, Terja & Ala-Sippola, Sanna 2010. Kansainvälistä menoa kotikentällä. Kielisilta (9) 3/2010, 12-14.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Humanistinen ammattikorkeakoulu 2011. Opinto-opas 2011-2012. Viitattu 5.11.2011.
<http://www.humak.fi/sites/default/files/liitteet/humak-opinto-opas-2011-2012.pdf>
- Hynynen, Heidi & Pyörre, Susanna & Roslöf, Raija 2010. Elämä käsillä. Viittomakielentulkinnon ammattikuva. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A tutkimuksia 5.
- Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma –kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura 79-101.
- Jokinen, Markku 2008. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen viittomakielen lautakunnan 37. kokouksen pöytäkirja 29.1.2009. Kuurojen liitto ry:n lausunto oikeus- ministeriölle viittomakieltä koskevistä kielioloista. Viitattu 14.9.2011
http://www.kotus.fi/files/1241/Kokous_37-290109.pdf
- Jokinen, Markku 2010a. Kuurojen Liitto ry:n lausunto Hallituksen esitysluonnokseen Eduskunnalle laiksi kansalaisuuslain muuttamisesta. Viitattu 16.9.2011.
<http://www.kl-deaf.fi/Page/a8d0dc06-2490-49cf-bd5c-dc965c86129c.aspx?announcementId=969f3a35-ef97-4dae-9018-f0a09c0e1b88&groupId=93df37e8-1330-4cf2-b7c4-4fe0568ef035>
- Jokinen, Markku 2010b. Kuurojen Liitto ry:n lausunto Hallituksen esitysluonnokseen Eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä. Viitattu 15.9.2011.
<http://www.kl-deaf.fi/Page/a8d0dc06-2490-49cf-bd5c->

dc965c86129c.aspx?announcementId=d173ab75-cad5-41b9-98da-f68ab3286c70&groupId=93df37e8-1330-4cf2-b7c4-4fe0568ef035

Kansaneläkelaitos 2012. Päätösten ja kirjeiden selkeyttäminen (Selkeyshanke). Viitattu 15.4.2012.

<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/160112151929ML?OpenDocument>

Kippo, Mirrka 2010. Kuuro maahanmuuttaja suomalaisessa yhteiskunnassa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta Pro gradu -tutkielma.

Kokkola, Ulla 2003. Oikeaan suuntaan loivassa kulmassa. Kouluviranomaisten näkemyksiä lähikouluperiaatteesta ja sen toteutumisesta. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan Pro gradu -tutkielma, elektroninen aineisto. Viitattu 9.3.2012.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8015/G0000308.pdf?sequence=1>

Lakkala, Suvi 2008. Inklusioon pyrkivä opetus. Samanlaisuuden vai erilaisuuden pedagogiikkaa? Teoksessa Määttä, Kaarina & Uusitalo, Tuula (toim.) Kasvatuspsykologian näkökulmia ihmisen voimavarojen tueksi. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus 46-59.

Maahanmuuttovirasto 2012. Tietopankki. Sanasto. Viitattu 8.3.2012.

http://www.migri.fi/medialle/nimi_ ja_ kaannokset/sanasto

Metsämuuronen, Jari 2002. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 1. painos. Helsinki: International Methelp Ky.

Miettinen, Anneli 2011. Maahanmuuttajien määrä. Väestöliitto 2011. Viitattu 15.9.2011.

http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ ja_ tutkimus/tietoa_ ja_ linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/

Mikkola, Aila 2011. Kansainvälisestä suuntautumisesta. HumakPro-viesti 13.12.2011.

Moody, Bill 2008. The Role of International Sign Interpreting in today's world. Teoksessa Cynthia Roy (toim.) Diversity and Community in the Worldwide Sign Language Interpreting Profession. Proceedings of the second WASLI conference, held in Segovia, Spain, 2007. Gloucestershire: Douglas McLean Publishing 19-33.

Nikander, Pirjo 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino 432-445.

Pöyhönen, Sari & Tarnanen, Mirja & Vehviläinen, Eeva-Maija & Virtanen, Aija & Pihlaja, Lenita 2010. Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopistopaino. Viitattu 15.9.2011.

[http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/b08dc633a4e5808cc225782a002c427b/\\$file/osallisena%20suomessa%20kehitt%C3%A4missuunnitelma.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/b08dc633a4e5808cc225782a002c427b/$file/osallisena%20suomessa%20kehitt%C3%A4missuunnitelma.pdf)

- Rapo, Markus 2011. Kuka on maahanmuuttaja? Tilastokeskus. Viitattu 11.11.2011.
http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_003.html?s=0
- Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Tavoitteena toimivat tulkkaukikäytännöt. Teoksessa Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi (toim.) Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Finn Lectura 163-179.
- Räty, Minttu 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.
- Salmi, Eeva & Laakso, Mikko 2005. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Helsinki: Libris.
- Salmi, Eeva & Martikainen, Liisa 2011. Tulkkauksen koulutus Suomessa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja F. Katsauksia ja aineistoja 2, 2011. Viitattu 20.12.2011.
<http://www.humak.fi/sites/default/files/liitteet/humak-tulkkauksen-koulutus-suomessa-2011.pdf>
- Supalla, Ted & Clark, Patricia & Neumann Solow, Sharon & Muller de Quadros, Ronice 2010. Developing Protocols for Interpreting in Multilingual International Conferences. Teoksessa Locker McKee, Rachel & Davis, Jeffrey (toim.) Interpreting in multilingual, multicultural contexts. Washington, D. C.: Gallaudet University Press 197-225.
- Tilastokeskus 2012. Ulkomaiden kansalaiset Suomessa. Viitattu 10.3.2012.
http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#ulkomaidenkansalaiset
- Valtion säädöstietopankki Finlex 2011a. Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386. Viitattu 15.9.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=maahanmuuttaja>
- Valtion säädöstietopankki Finlex 2011b. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 19.2.2010/133. Viitattu 5.9.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100133>
- Valtion säädöstietopankki Finlex 2011c. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493. Viitattu 11.11.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=maahanmuuttaja>

LIITTEET

Liite 1. Kuvauslupakaavake tulkeille

KUVAUSLUPA

Annan luvan viittomakielen tulkkiopiskelija Suvi Siproselle kuvata tänään ___./___.2011 järjestettävän haastattelun ja käyttää videomateriaalia seuraavallisesti:

*Kyllä**Ei**Opinnäytetyön aineistoksi tutkimuskäyttöön**Aineistoksi myöhempisiin tutkimuksiin**Helsingissä ___./___.2011*

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 2. Kuvauslupakaavake kuuroille maahanmuuttajille

KUVAUSLUPA
Permission for filming

Annan luvan viittomakielen tulkkioiskelija Suvi Siproselle kuvata tänään ___./___.2012 järjestettävän haastattelun ja käyttää videomateriaalia seuraavallisesti:

I authorize Suvi Sipronen, a Sign Language interpreter student, to film the interview today ___ ___ / 2012. The material filmed today she may use as:

Kyllä/Yes Ei/No

Opinnäytetyön aineistoksi tutkimuskäyttöön
Research material for thesis

Aineistoksi myöhempisiin tutkimuksiin
Research material for later studies

Helsingissä ___ ./ ___. 2012

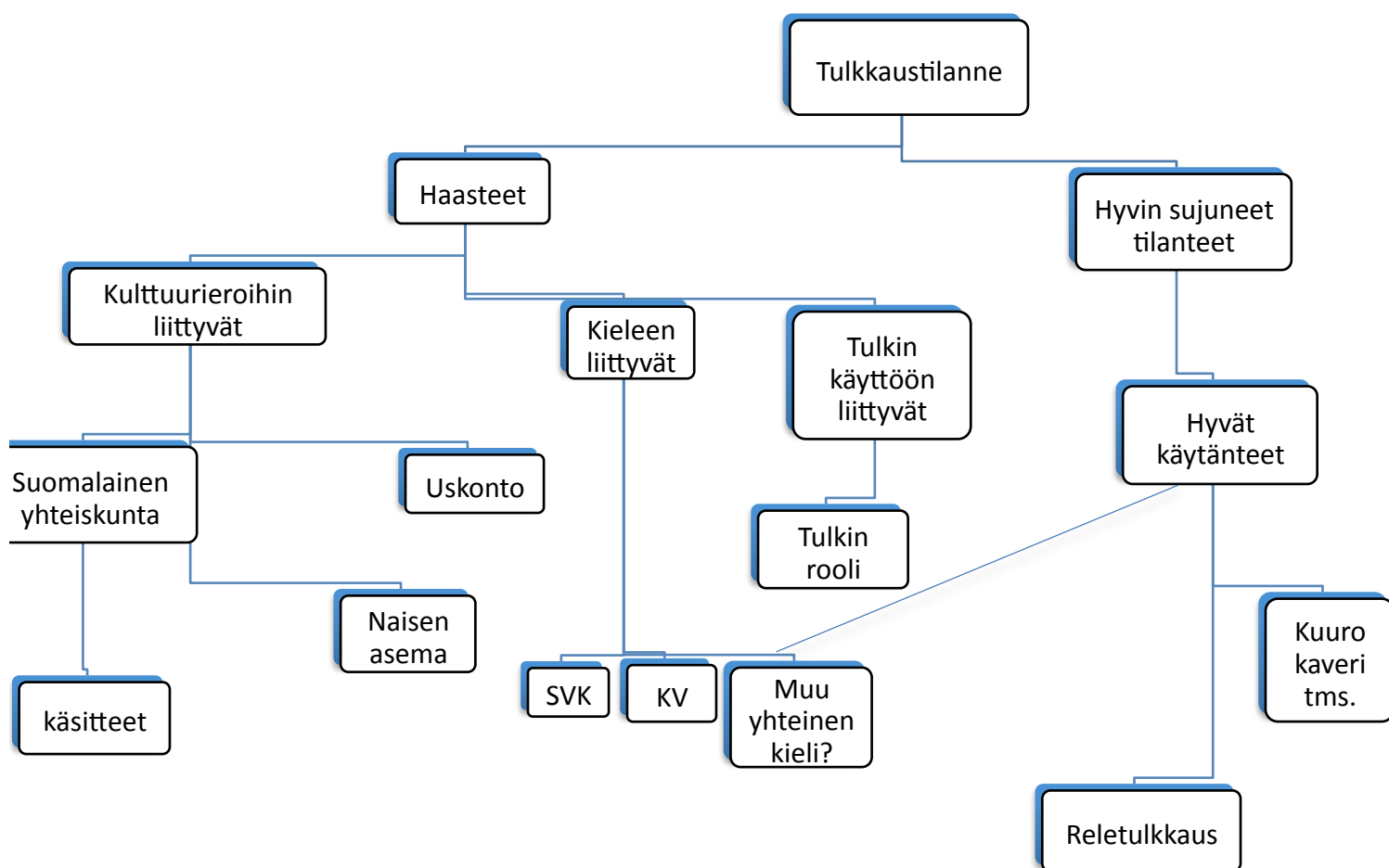
In Helsinki ___ ___ /2012

Allekirjoitus ja nimenselvennys
Signature and clarification of signature

Liite 3. Tulkkien haastattelussa käytetty miellekartta

SVK: Suomalainen viittomakieli

KV: Kansainvälinen viittominen

Liite 4. Maahanmuuttajakuurojen haastattelukysymykset

- Kuinka pitkään olet ollut Suomessa?
- Olitko käyttänyt tulkkia ennen Suomeen tuloa?
- Miten opit suomalaisen viittomakielen? (Esim. Kuurojen kansanopistosta, kavereiden kanssa kieltä käyttämällä?)
- Kuinka usein tilaat tulkin? (Käytätkö paljon tulkkauspalvelua?)
- Millaisia ongelmatilanteita on tullut vastaan? (Jos on tullut)
- Kieleen liittyviä
- Muihin paikalla oleviin liittyviä
- Kulttuuriin tai yhteiskuntaan liittyviä
- Millaisia hyviä tilanteita on tullut vastaan? (Jos on tullut, hyviä ratkaisuja?)
- Terveisiä tulkeille?